

KUIDAS SAADA MEREVÄEOHVITSERIKS? EESTI MEREJÕUDUDE OHVITSERIDE VÄLJAÕPE AASTATEL 1918–1940

Taavi Urb

1. Sissejuhatus

Eestikeelse merehariduse alguseks võib lugeda aastat 1864, kui avati Heinaste (Ainaži) merekool (tänapäeval Lätis). Kooli avamise eestvedajateks olid eesti laevaomanikud, eelkõige Veided ja Mihkelsonid ning läti rahvusliku liikumise suurkuju Krištjānis Valdemārs. Õppetöö merekoolis toimus eesti ja läti keeles. Esimeseks merekooliks tänapäeva Eesti territooriumil oli 1874. aastal avatud Narva merekool. Aastatel 1876–1891 avati merekoolid ka Paldiskis, Käsms ja Kuressaares.¹

Mereväe ohvitserkonda pääsemise kohta kirjutab Johan Pitka, et tsaaririigi ajal oli eestlastele tee sinna suletud.² Laialt levinud arvamus, et Vene keisririigis võisid mereväeohvitseriks saada ainult aadlikud, kehtis siiski vaid mereväe kadetikorpusse kohta, kuhu tõepoolest võeti vastu üksnes aadlikke ja mereväeohvitseride poegi. Ainuke eestlasest selle kooli lõpetaja on teise põlve mereväeohvitser Peeter Mei.³

Samas võeti õpilasi seisusest hoolimata vastu 1913. aastal avatud gardemariinide⁴ klassidesse ja tehniliste erialade ohvitseri koolitanud Imperaator Nikolai I nimelisse Mereväe Insener-mehaanikute Kooli. Veel üks võimalus mereväe kaadriohvitseriks saada oli pärast tsiviilkõrgkooli lõpetamist läbida aastane teenistus junkruna, mille käigus õpiti sõjaväelisi erialaineid

¹ Eesti Mereakadeemia 95. 150 aastat Eesti mereharidust 2014. Tallinn: Vaba Maa, lk 9–19 [Eesti Mereakadeemia 95, 2014]

² Pitka, Johan 1933. Eesti meremehed kauba- ja sõjalaevastikus. – Merendus, 1, lk 3. [Pitka 1933]

³ Sammalsoo, Peedu 1997a. Eestlased – mereväeohvitserid – aadlikud. – Meremees, nr 8/9, lk 14. [Sammaloo 1997a]

⁴ Gardemariin – keiserliku Venemaa mereväes mitšmanist madalam auaste. Gardemariiniks ülendati kooli lõpetanud kadetid. Mitšmani auaste saadi pärast praktika läbimist.

ja sooritati eksameid.⁵ Peedu Sammalsoo andmetel olid aastatel 1918–1940 Eesti merendusinstituutides töötanud 83 Vene mereväe kaadriohvitseri taustaga isikutest 46 eestlased.⁶ Üllatavalt suur oli eestlastest allveelaevnike hulk: Eesti Vabariigi relvajõududes teenis 21 eesti, 3 saksa ja 2 vene rahvusest Vene impeeriumi merejõudude allveelaevastiku ohvitseri.⁷

Lisa eestlastest mereväeohvitseridele tuli Esimese maailmasõja ajal, kui elukutselised meremehed (aga ka mittemeremehed) mobiliseeriti ja pidid läbima mereväelipnike kursused.⁸ Hea näide selle kohta on mereväekapten Valev Mere (enne eestistamist Vassili Martson) karjäär. 1915. aastal läbis ta mereväelipnike kursused ja teenis seejärel miinitraaleritel. Vabadussõjas tõusis ta suurtükilaeva Lembit vanemohvitseriks. 1920. aastal lõpetas ta Sõjalaevastiku Eriteadlaste Kooli navigatsiooniohvitseride klassi ja alles 1925. aastal mereväeohvitseride rahuaegsed kursused, pärast mida arvati ta kaadriohvitseriks. 1938. aastal tõusis ta Merejõudude⁹ juhatajaks. Sarnase tee tegid läbi teine Merejõudude juhataja mereväekapten Valentin-Martin Grenz, Merejõudude Staabi ülem mereväekapten Rudolf Linnuste ja teised.¹⁰

Osalise sõjaväelise väljaõppe said enne sõda ka tsiviilmeremehed. Kuigi 1897. aasta Vene sõjaväeteenistuse seadus vabastas tegevteenistusest kaptenid, kaugsõidutüürimehed ja laevamehaanikud, kes teenisid Vene lippu kandvatel kaubalaevadel, pidid ka nemad läbima lühiajalise sõjalise väljaõppe. Näiteks hilisem Merejõudude juhataja Johan Pitka läbis 1899. aastal 42-päevase reservõppuse. Kuna ta tagavaralipniku eksamit teha ei soovinud, ei antud talle tookord ka auastet.¹¹

⁵ **Sammalsoo** 1997a, lk 14; **Sammalsoo, Peedu** 2001b. Eestlastest ohvitserid Vene allveelaevastikus aastail 1914–1918. – Allveelaev ajaloomälestisena. Eesti Meremuuseumi toimetised, nr 2. Toim. Sammet, Jaak. Tallinn: Teaduste Akadeemia Kirjastus, lk 47–55. [**Sammalsoo** 2001b]

⁶ **Sammalsoo, Peedu** 1997b. Eestlased – mereväeohvitserid – aadlikud. – Meremees, nr 10/11, lk 10. [**Sammalsoo** 1997b]

⁷ **Sammalsoo** 2001b, lk 55.

⁸ *Ibid.*, lk 44–45.

⁹ Artiklis on säilitatud üldjuhul viidatavate tekstide algustäheortograafia. *Toim.*

¹⁰ **Naber, Reet** 2004. Eesti Merejõudude juhatajad 1918–1940. Tartu: Kaitseväge Ühendatud Õppeasutused ja AS Kirjastus Elmatar, lk 89–90, 105–107. [**Naber** 2004]; **Eesti ohvitserid 1918–1940**. 2012. Eesti Sõjamuuseum <<http://proposos.esm.ee/index.aspx?type=1>> (03.05.2014). [**Eesti ohvitserid 1918–1940**]

¹¹ **Naber, Reet** 2012. Johan Pitka. Ausa tahtega isamaa heaks! Tallinn: TEA kirjastus, lk 19. [**Naber** 2012]

Kokku teenis aastatel 1918–1940 erinevates Eesti merendusinstituutsioonides vähemalt 111 endist Vene mereväe reservohvitseri.¹² Sellest hoolimata valitses Vabadussõja ajal mereväes kvalifitseeritud ohvitseridest suur puudus, mis oli tuntavam kui teistes väeliikides. Eesti rahvusest mereväe vanemohvitseri oli Vabadussõja hakul Eestis vaid üksikuid.¹³ Nappis ka nooremohvitseri, eriti suurtüki- ja mehaanikaalal.¹⁴ Toonase mereväe ohvitserkonna moodustasidki enamasti nooremohvitserid, kes olid varem teeninud abilaevastikus traaleritel, vahi- või transpordilaevadel, ja tsiviilisikud.¹⁵ Samas teenis Vabadussõja alguses mereväes juhtivatel kohtadel arvukalt saksa ja vene rahvusest ohvitseri. Paraku astusid 1919. aasta kevadel ja suvel 48st kaadriohvitseri väljaõppe saanud mereväeohvitserist 25 (või 26¹⁶) Põhjakorpusesse. Üheski teises väeliigis ei olnud ohvitseride valgekaardi teenistusse astumisest tingitud kaotused nii suured kui mereväes.¹⁷ Lahkujate seas olid mõlemad mereväeakadeemia haridusega ohvitserid: hilisem Merejõudude juhataja Hermann Salza ning Sõjalaevastiku Eriteadlaste Kooli juhatanud Georg Veigelin.¹⁸ Kuigi admiral Pitka seda eitab¹⁹, pidi ohvitseride lahkumine tekitama suure tühimiku. Olukord leevenes pärast sõja lõppu, kui ühelt poolt vähendati koosseise ja teiselt poolt opteerusid kodumaale mitmed seni Venemaal püsinud väljaõppinud mereväeohvitserid.²⁰

Järgnevalt käsitletakse mereväeohvitseride väljaõpet Eestis aastatel 1919–1940, väljaõppesüsteemi loomist ning arengut ja väljaõppe korraldust. Põhitähelepanu on mereväeohvitseride väeliigispetsiifilisel esimesel tasemel väljaõppel. Käsitlemist leiavad ka aastatel 1921–1925 korraldatud

¹² **Sammaloo** 1997b, lk 10.

¹³ **Kröönström, Mati** 2010. Kaptenite ja leitnantide sõda. Eesti sõjaväe juhtkoosseis Vabadussõjas 1918–1920. Tallinn: Tänapäev, lk 143 [**Kröönström** 2010]

¹⁴ **Pitka** 1933, lk 3.

¹⁵ **Kröönström** 2010, lk 134–135.

¹⁶ **Sammaloo, Peedu** 1999. Sõjalaevastiku Eriteadlaste Kool. 80 aastat mereväeohvitseride ettevalmistamisest Eestis. – Meremees, nr 7/8, lk 14. [**Sammaloo** 1999]

¹⁷ **Kröönström** 2010, lk 136–137.

¹⁸ **Sammaloo, Peedu** 2006. Eesti mereväe insenermehaanikud aastail 1918–1940. – Eesti Meremuuseumi toimetised, nr 6. Tallinn: Teaduste Akadeemia Kirjastus, lk 36. [**Sammaloo** 2006]

¹⁹ **Pitka** 1933, lk 3.

²⁰ **Sammaloo** 2001b, lk 47–55; **Sammaloo** 2006, lk 36–37. Näidetena võib tuua hilisema Sõjasadama ülema kaptenmajor Mihkel Kõvamehe ning Merejõudude Staabis ja välisministeeriumis teeninud vanemleitnant Georg Laguse, samuti Vene kodusõjas punalaevastikus ja hiljem Eestis Merejõudude Staabis teeninud vanemleitnant Emil Reinojaani. Vt **Eesti ohvitserid 1918–1940**.

mereväehvitseride rahuaegsed kursused. Merekindluste ohvitseride koolitamine Sõjakooli jalaväe- ja suurtükiväeklassides jääb tähelepanu alt välja, samuti pärast ohvitserikutse omandamist läbitavad erialased ja muud täienduskoolitused. Artikkel põhineb autori Tartu Ülikoolis kaitstud magistritöö²¹, millest soovija leiab ka põhjalikumat faktimaterjali õppurite ja nende saatuse kohta.

2. Esimesed mereväehvitseride väljaõppe käivitamise katsed

Kaadripuudus sundis mereväe juhtkonda juba Vabadussõja algul pöörama suurt tähelepanu ohvitseride koolitamisele.²² 1919. aasta algul, kui jääolud muutsid meresõidu võimatuks, saatis J. Pitka mõned noormehed, näiteks hilisema Merejõudude juhataja Johannes Santpanki, Käsmu merekooli poolelijäänud õpinguid lõpetama.²³ Samal ajal tehti esimene katse valmistada ette Eesti oma mereväehvitseri. 1919. aasta talvel tegutses paari kuu jooksul hävitaja Lennuk komandöri vanemleitnant G. Veigelini ja mitšman Evstafi (pärast eestistamist Eustaatsius) Miido juhtimisel Sõjalaevastiku Eriteadlaste Kool²⁴. Peamiselt saksa ja vene rahvusest Vene mereväe kaadriohvitserid õpetasid seal eesti meremeestele sõjalisi aineid: suurtüki-, miini-, torpedo- ja signalisatsiooniala ning laevaehitust. Need, kes polnud varem üldse relvajõududes teeninud, pidid lisaks sellele läbima kahenädalase riviõppuse Mereväe Ekipaažis.²⁵ Kui jää Soome lahel sulas ja mereoperatsioonid jälle võimalikuks muutusid, kursus lõpetati. Lõpetanud 18 meest aga ohvitserideks ei ülendatud. Küllap oli põhjuseks kursuse lühidus ja väike maht. Lõpetajatele anti hoopis vastloodud ohvitseri asetäitja auaste.²⁶

²¹ **Urb, Taavi** 2014. Eesti Merejõudude ohvitseride väljaõppe aastatel 1919–1940. Magistritöö. Tartu: Tartu Ülikooli ajaloo ja arheoloogia instituut. <<https://navy.ee/wp/wp-content/uploads/2014/06/Urb-Eesti-Merejoudude-ohvitseride-valjaope.pdf>>.

²² **Kröönström** 2010, lk 134–137.

²³ **Naber** 2004, lk 119.

²⁴ Kursuse alguseks võib lugeda Merejõudude juhataja 1. veebruari 1919 päevakäsku nr 35, ehkki hilisemad käskkirjad suurendasid kursusel osalejate hulka ja õppetöö algas hiljem. Lõpueksamid toimusid 12. aprillil. (**Sammaloo** 1999, lk 14).

²⁵ Selle (ja Eesti mereväe allohvitseride ettevalmistuse) kohta vt **Urb, Taavi** 2017. Eesti Merejõudude allohvitserid 1920–1939. – Sõjateadlane, nr 5. Tartu: Eesti Ülikoolide Kirjastus, lk 196–222. [**Urb** 2017]

²⁶ **Sammaloo** 1999, lk 14.

1920. aasta veebruaris üritasid Merejõud neljakuulist jätkukursust korraldada, et ohvitseri asetäitjad lipnikeks ülendada.²⁷ Ametist lahkuv Sõjavägede ülemjuhataja Johan Laidoner ei tahtnud selles küsimuses otsust vastu võtta ja suunas selle edasi sõjainistrile.²⁸ Viimane teataski kursuse peatselt algusest.²⁹ Kursus jäi paraku ära. Küllap oli põhjuseks sõja lõpp ja esimese mereväeohvitseride kursuse käivitamine – ohvitseride ettevalmistamist kiirmeetodil polnud enam tarvis. Sõjalaevastiku Eriteadlaste Kooli lõpetanutest omandas hiljem ohvitseri auastme ainult kaks: Aleksander Lell ja Aleksander Järv.³⁰

1919. aasta talvel muutus ohvitserikaadri täiendamine Eesti sõjaväes väga päevakohaseks, sest lahingud olid ohvitseride hulgas suuri ohvreid nõudnud. Sõjavägede ülemjuhataja 3. aprilli 1919 päevakäsuga loodi Vabariigi Sõjakool koos jalaväe-, suurtükiväe- ja ratsaväeklassiga. Mereväeklass loodi selle juurde sama aasta novembris.³¹

Esimeste Eestis koolitatud mereväeohvitseride taimelavaks sai Merejõudude juhataja 1919. aasta 8. juuni päevakäsuga loodud mereõpilaste rood. Sinna kavatseti koondada 50 keskkooliõpilast eelkõige likvideeritavast Meredessantpataljonist (peamiselt kooliõpilastest moodustatud 2. kompaniist), aga ka laevadelt ja Mereväe Ekipaažist. Juba juuni esimeste nädalatega kogunes suurtükilaevale Lembit 52 õpilast ja värbamine roodu lõpetati. Koolipoisid, nagu neid laeval hüüti, anti pootsmani käsutusse. Nende väljaõppe eest vastutavaks määrati algul noorem-navigatsiooniohvitser leitnant August Gustavson, hiljem vanem-navigatsiooniohvitser mitšman E. Miido. Mereõpilased jaotati erialade kaupa viide rühma. Iga kahe nädala tagant oli kavas erialasid vahetada. Järjekindlat väljaõpet siiski ei toimunud. Eelkõige rakendati õpilasi laevatöödel. Samuti osalesid nad dessantüksuste koosseisus, Landeswehri sõjas Riia lähel ja Daugaval ning Krasnaja Gorka operatsioonil. 1919. aasta sügiseks oli mereõpilaste motivatsioon väga madal: sisulist väljaõpet ei toimunud ja tulevik oli teadmata. 52 nn koolipoisist oli järele jäänud 35, ülejäänud olid saadetud teistesse üksustesse, neist 3 ka Sõjakooli.

²⁷ Merejõudude juhataja raport Sõjavägede ülemjuhatajale 20. veebruarist 1920. – ERA.2315.1.144, lehed 44–46p.

²⁸ Sõjavägede ülemjuhataja kiri sõjainistrile 20. märtsist 1920. – ERA.2315.1.144, leht 40.

²⁹ Sõjainistri päevakäsk nr 60 29. märtsist 1920. <<http://digar.ee/arhiiv/et/raamatud/51184>> (21.04.2014).

³⁰ **Sammaloo** 1999, lk 14.

³¹ **Seene, Andres** 2010. Vabariigi Sõjakooli asutamine ja selle esimese lennu lõpetajad. – Juhid ja juhtimine Eesti Vabadussõjas 1918–1920. Tartu: Kaitseväe Ühendatud Õppeasutused, lk 63, 74.

4. novembril 1919, kui admiral Pitka külastas suurtükilaeva Lembit, pöördusid mereõpilased oma murega otse tema poole. Juba samal ööl paigutati nad hävitajale Vambola ja viidi Tallinna, kus 9. novembril tehti valik ning 16 mereõpilast – need, kellel oli täielik keskharidus – saadeti Sõjakooli mereväe kadettide klassi.³² Ülejäänud jaotati „nende haridust, isikuomadusi ja vanust arvestades“ Tallinna kooliõpilaste pataljoni ja Tallinna Tehnikumi vahel. Valiku tegi admiral J. Pitka isiklikult.³³

Õigupoolest oli J. Pitka juba 1. oktoobril moodustanud komisjoni mereväehvitseride kooli õppekava koostamiseks. Selle ülemaks määrati mitšman Aleksander Varma.³⁴ Küsimus, miks Merejõudude oma kool loomata jäi ja mereõpilased Sõjakooli saadeti, jääb siinkohal vastuseta.

3. Mereväehvitseride I lend

Mereõpilased arvati Sõjakooli „palgale, toidule, suhkrule, seebile ja tubakale” ning nimetati kadettideks Sõjakooli ülema 27. novembri 1919 päevakäsuga. Sama päevakäsuga määrati mereväe kadettide klassi korraldajaks ja juhatajaks Merejõudude merekindluste, suurtüki- ja miinivalitsuse ülem leitnant Joan (Johannes) Masik.³⁵ Peatselt lisandus kursusele veel kaks meest³⁶, ka hiljem toimus väiksemaid muudatusi.

J. Santpank on hiljem tunnistanud, et algul oli kursusel distsipliiniga suuri raskusi. Peeti ennast ju sõjameesteks ja oldi harjunud laevadel valitseva lõdvema distsipliiniga. Santpank meenutab ka intensiivset õppetööd, mis kestis 10–12 tundi päevas.³⁷ Õppetunnid toimusid tavaliselt esmaspäevast laupäevani kella seitsmest hommikul viieni õhtul. Sinna vahele jäi kahetunnine lõunapaus.³⁸ Algselt pidi kursus kestma kaks aastat, sealhulgas ka suvine

³² **Lnb. I. [Linneberg, Kurt]** 1924. Lehekülg Meriwäe Kadettide Kooli ajaloost. – Sõdur, nr 31, lk 11. [**Linneberg** 1924]; **J. S. [Santpank, Johannes]** 1933. Mälestusi mereväekadettide I lennust. – Merendus, nr 6, lk 189. [**Santpank** 1933]; **Sammaloo, Peedu** 2001a. Pitka-poisid. – Meremees, nr 4, lk 28. [**Sammaloo** 2001a]

³³ **Naber** 2012, lk 191–192.

³⁴ Merejõudude juhataja päevakäsk nr 1459 1. oktoobrist 1919. – ERA.527.1.17, lehed 135p–136.

³⁵ Sõjakooli ülema päevakäsk nr 220 27. novembrist 1919. – ERA.646.1.1 pagineerimata.

³⁶ Sõjakooli ülema päevakäsk nr 238 15. detsembrist 1919. – ERA.646.1.1 pagineerimata.

³⁷ **Santpank** 1933, lk 189.

³⁸ Sõjakooli ülema päevakäskude raamat Vabariigi Sõjakoolile 29. juunist 31. augustini 1920. – ERA.646.1.4.

meresõidupraktika.³⁹ Tundub, et kindlat õppekava kursusel ei olnud. Veel 1922. aastal kinnitas Mereväe Kadettide Kooli ülem, et õppekavad on lõplikult välja töötamata.⁴⁰ Pigem oli olemas üldine arusaamine teemadest, mida õpetama peaks. Täpsema sisu mõtlesid välja juba lektorid. Isegi kui mingi programm või ajakava olemas oli, tuli see peagi ümber teha, sest 1920. aasta augustis viidi Sõjakool üle rahuaja programmile. Nüüd pikenes jala-, ratsa- ja suurtükiväe erialadel õppeaeg kahe aastani, mereväe erialal kolme aastani.⁴¹ Muutus tuli aga veel.

Sõjainistri 19. septembri 1920 päevakäsuga loodi 17. septembril (tagasiulatuvalt) iseseisva õppeasutusena Merejõudude juhatajale alluv Mereväe Kadettide Kool. Sama käsuga likvideeriti Sõjakooli mereväeklass ja kõik mereväekadetid viidi üle Mereväe Kadettide Kooli.⁴² Kooli ülemaks määrati senine mereväe kadettide klassi juhataja J. Masik, nüüd juba vanemleitnant.⁴³

Mereväe Kadettide Kooli loomist tuleks vaadelda osana ohvitseride väljaõppe rahuaja tingimustele üleviimisest. Uutes oludes sai vajalikuks ja võimalikuks väljaõpet süvendada ning rohkem erialale spetsialiseeruda. Lisaks Mereväe Kadettide Koolile loodi 1920. aastal Sõjaväe Tehnikakool, 1921. aastal alustasid ka alalisväe ohvitseride kursused ja Kindralstaabi kursused (alates 1925 Kõrgem Sõjakool). 1922. aastal alustati reservohvitseride väljaõppega.⁴⁴

Mereväe Kadettide Kooli luues ega ka edaspidi ei tehtud ega vist isegi otsitud koostööd Eesti merekoolidega. Narva ja Paldiski merekoolid olid selleks ajaks küll tegevuse lõpetanud, aga Käsmu, Kuressaare ja Pärnu

³⁹ Sammalsoo 2001a, lk 28.

⁴⁰ Mereväe kadettide kooli ülema kiri Keeni algkooli juhatajale 13. juulist 1922. – ERA.649.1.7, leht 349p.

⁴¹ Sõjainistri päevakäsk nr 843 26. augustist 1920. – ERA.646.1.102, leht 2.

⁴² Sõjainistri päevakäsk nr 950 19. septembrist 1920. – ERA.649.1.18, leht 132. Reaalselt jõudsid kadetid uude kooli 9. oktoobril – otse meresõidupraktikalt suurtükilaeva Lembit pardal. (Mereväe Kadettide Kooli ülema päevakäsk nr 6 9. oktoobrist 1920. – ERA.649.1.1, leht 4.) Sõjainistri päevakäsuga nr 598 10. oktoobrist 1921 loeti Mereväe Kadettide Kooli asutamise kuupäevaks aga hoopis 18. november. – ERA.649.1.1, leht 70p.

⁴³ Merejõudude juhataja päevakäsk nr 1289 24. septembrist 1920. – ERA.649.1.1, leht 2. (Vabariigi valitsuse otsus tema ametikohale määramise kohta järgnes alles 22. veebruaril 1922. – ERA.31.3.13851.)

⁴⁴ Seene, Andres 2013. Eesti sõjaväe ohvitseride ettevalmistamise süsteemi kujunemine ja areng 1919–1940. – KVÜÖA toimetised, nr 17. Tartu: Eesti Ülikoolide Kirjastus, lk 9–12. [Seene 2013]

merekoolid tegutsesid edasi. Neile lisaks oli 1919. aastal avatud Tallinna Merekool.⁴⁵ Koostööd tehti hoopis Tallinna Tehnikumiga.

1922. aastal pidi Mereväe Kadettide Kooli ülem korduvalt vastama Kaitseväe asutuste, kooliõpilaste, koolide ja isegi ajalehe Sakala järelepärimisele kooli eesmärgi, õppekava ja vastuvõtutingimuste kohta.⁴⁶ Samal aastal andis ülem kooli kohta ülevaate ka kavandatud, kuid kehtestamata jäänud sõjaväe seadustikku.⁴⁷ Tekkinud dokumendid näitavad, millisena nägi kooli ülem ise oma kooli.⁴⁸ Nii valmistanuks kool ette „meeskodanikke mereväes ohvitseridena teenimiseks”. Sisseastujad pidid olema 17–23 aastat vanad, neil pidi olema täielik keskharidus ja nad pidid olema tervise poolest mereväes teenimiseks kõlblikud. Õppeaeg oli kolm aastat. Kool jagunes rivi- ja mehaanikajaoskonnaks: esimeses õpetati välja riviohvitsere, teises insener-mehaanikuid. Lõpetajad pidid saama nooremleitnandi auastme ja kõrgema õppeasutuse lõpetajate õigused, aga kohustusid iga õpitud aasta kohta pooleteiseks aastaks Kaitseväkke teenistusse jääma. (Sama kohustus kehtis Sõjakoolis õppijatele, aga sinna võeti vastu 9-klassilise haridusega ja ilma üldklassita⁴⁹.) Kursus kestnuks kaks aastat.⁵⁰ Erinevalt tänapäevast⁵¹ pidid lõpetajad pärast meresõidupraktika läbimist ilma eraldi eksameid sooritamata saama kaugsõidukapteni diplomi. Seejuures hinnati praktikat sõjalaeval samaväärseks praktikaga kaubalaeval. Lähisõidukapteni diplomi pidid kadetid saama kooli lõpetamisel. Kooli mitterahuldavate tulemustega

⁴⁵ Eesti Mereakadeemia 95. 2014, lk 13–26.

⁴⁶ Mereväe Kadettide Kooli ülema kirjad Viru maakonna rahvaväe ja kaitseliidu ülemale 27. aprillist, Felix Arrasele 8. juunist, Keeni algkooli juhatajale 13. juulist ja „Sakala“ toimetusele 5. detsembrist 1922. – ERA.649.1.7, lehed 222, 273, 249–249p, 726.

⁴⁷ Mereväe Kadettide Kooli ülema sisend sõjaväe seadustikku. – ERA.649.1.7, lehed 310–311p.

⁴⁸ Kooli sisse astuda soovijatel sellest palju kasu ei olnud, sest ülem kinnitas iga kord, et 1922. aastal kadette vastu ei võeta ja ka järgmise vastuvõtu aeg on teadmata.

⁴⁹ Sõjakooli üldklassis õpetati mittesõjalisi aineid. Seal pidid käima mittetäieliku keskharidusega noormehed, kes said Sõjakoolist ka keskhariduse. Täieliku keskharidusega Sõjakooli õpilased jätsid üldklassi vahele ja alustasid oma õpinguid I spetsiaalklassis. (Seene, Andres 2011. Eesti sõjaväe ohvitseride ettevalmistamise süsteemi kujunemine ja areng 1919–1940. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus, lk 37. [Seene 2011])

⁵⁰ Seadus noortemeeste vastu võtmiseks sõjakooli kasvandikkudeks. Vabariigi valitsus 12. augustil 1921. – RT 1921, 71, 430.

⁵¹ Praegu ei saa KVÜÖA ega välismaa sõjakooli lõpetanud Eesti mereväe ohvitserid tsiviilmaailmas kehtivat laevajuhtimise õigust. Samuti ei arvestata teenistust mereväes meresõidupraktikana, sest Eesti mereväe laevad on liiga väikesed.

lõpetanud saadeti nooremallohvitseri auastmes Merejõududesse. Õppekava ei saanud kooli ülem tutvustada, sest see oli lõplikult välja töötamata.

Koolipäev Mereväe Kadettide Koolis algas kell 08.00 ja kestis 16.45ni (laupäeval 11.45ni). Sinna vahele jäi tunniajane lõunapaus.⁵² Nagu Sõjakooliski, hinnati õpilasi 12 palli süsteemis. Positiivsed olid hinded 6–12.⁵³ 1920. aasta detsembris pandi paika sõjakoolide lõpetamise ja kadettide ohvitseriks ülendamise kord. Kooli võis lõpetada esimeses või teises järgus. Esimeses järgus lõpetajate keskmine hinne pidi olema vähemalt 9, erialainete (astronoomia, navigatsioon, deviatsioon, mereajalugu, suurtükiasjandus, meretaktika, miiniasjandus, eesti keel ja üks võõrkeel) keskmine hinne pidi olema vähemalt 11. Teises järgus lõpetamiseks pidi keskmine hinna olema vähemalt 7 ja erialainete keskmine hinne vähemalt 9. Teises järgus lõpetanute auastme vanust hakati arvestama kooli lõpetamise päevast, esimeses järgus lõpetanutel eelmise lennu lõpetamise päevast.⁵⁴

Esimene kinnitatud koosseis nägi Mereväe Kadettide Koolis ette ainult 38 ametikohta, neist 30 kadetid⁵⁵, kuid peagi koosseisu suurendati. Kooli administratsiooni moodustasid kooli ülem, tema abi (oli ühtlasi majandusülem) ja kaks kursuseohvitseri, kellest üks oli samuti kooli ülema adjutant. Õpetajaskonna moodustasid üks alaline ja mitu ajutist lektorit. Igapäevaste majandusülesannetega tegeles kooli töökompanii.⁵⁶ Mõnda aega oli koolil isegi oma sõjalaev, sest 1921. aasta 12. juulist 1922. aasta 20. oktoobrini allus

⁵² Mereväe Kadettide Kooli reajaoskonna tunnikava 1921 I poolaastaks. – ERA.1856.1.30, leht 51.

⁵³ **Williamson, Vassili** 2006. Eesti Vabariigi Sõjaväe Tehnikakool 1920–1923. – Eesti Vabariigi Sõjaväe Tehnikakool 1920–1923/1936–1940. Uurimusi, mälestusi ja dokumente. KVÜÖA toimetised, nr 6, lk 64. [**Williamson** 2006]

⁵⁴ Sõjaministri päevakäsk nr 1204 16. detsembrist 1920. <<http://digar.ee/arhiiv/et/raamatud/51184>> (21.04.2014). Sama kord kehtis Sõjakoolis. Esimeses järgus lõpetanud ülendati leitnandiks neli ja teises järgus lõpetanud viis aastat pärast kooli lõpetamist. Vanemleitnandiks ülendamine võttis omakorda aega neli (alates 1931. aastast viis) aastat ja selleks pidi teenima vanemleitnandi ametikohal. Kui leitnandiks ülendati lõpetamise kuupäeval, siis kõrgemasse auastmesse ülendati 24. veebruaril. (**Pajur, Ago** 2002. Kuidas saada kindraliks: ohvitseride auastmed ja nendes kõrgendamise kord aastatel 1917–1940. – Tuna, nr 2, lk 49). Kui II lennu lõpetajate järgu ja hilisema karjääri vahel on raske seost leida, siis III lennu puhul on seos ilmne: esimeses järgus lõpetanud ülendati vanemleitnandiks üldjuhul 1939. aastal, aga teises järgus lõpetanud 1940. aastal. Ülejäanud lendude puhul sellist seost polnud.

⁵⁵ Mereväe Kadettide Kooli koosseis, kinnitatud vabariigi valitsuse poolt 10. jaanuaril 1921. – ERA.649.1.18, leht 114.

⁵⁶ Mereväe Kadettide Kooli ülema sisend sõjaväe seadustikku. – ERA.649.1.7, lehed 310–311p; Mereväe Kadettide Kooli ülema päevakäsud 01.01.1922–13.12.1923. – ERA.649.1.5.

suurtükilaev Lembit kooli ülemale.⁵⁷ Rivi- ja mehaanikaohvitseride kõrval õpetati Mereväe Kadettide Koolis ka jünge⁵⁸ ja kooli juures toimusid rahu-aegsed mereväeohvitseride kursused.⁵⁹

Omapärane oli kooli majanduse kontrollimine. Kuigi kool oli alates 1920. aasta 30. novembrist majanduslikult iseseisev⁶⁰, moodustati igal kuul Merejõudude juhataja päevakäsuga komisjon, mis vaatas üle kooli viimase kuu väljaminekud. Esialgu oli see isegi mõistetav, sest kool loodi keset eelarveaastat ja talle polnud eraldi vahendeid planeeritud, kuid säärane praktika jätkus kuni kooli likvideerimiseni.⁶¹

Mereväe Kadettide Kool võis olla uhke oma lektorite kaadri üle, mille moodustasid oma ala spetsialistid, kellest enamik teenis juhtivatel kohtadel Merejõududes.⁶² 1920/21. õppeaastal olid kooli ajutisteks lektoriteks mereväekapten H. Salza (meretaktika), polkovnik Jakob Prei (hüdrograafia), asekapten Aleksander Malevitš (miini-torpedoasjandus, elektrotehnika, keemia), alampolkovnik Voldemar Riiberg (fortifikatsioon), vanemleitnant J. Masik (kõrgem matemaatika ja merepraktika), vanemleitnant Johannes Talts (laevamehaanika), sanitaarvanemleitnant Heinrich Multer (hügieen), leitnant Juljus Kurg (õigusteadus), leitnant Paul Seeberg (määrustikud ja rivi), eraisikud Jakob Saar (laevaehitus), Ludvig Perno (inglise keel) ja Viktor Munck (suurtükiasjandus). Ainus alaline lektor oli Nikolai Bajanov (ka Baianov), kes õpetas astronoomiat, navigatsiooni ja meteoroloogiat. Viimased kaks meest olid vastavalt Soome ja Vene kodanikud.⁶³ Paljud lektorid jäid kooliga seotuks pikemaks ajaks ja õpetasid kadette ka pärast

⁵⁷ Merejõudude juhataja päevakäsk nr 753 11. juulist 1921. – ERA.649.1.1, leht 11p; Merejõudude juhataja päevakäsk nr 299 26. oktoobrist 1922. – ERA.649.1.5, leht 158p. Arto Oll nimetab allutamise kuupäevana ekslikult 11. juulit. (Oll, Arto 2012b. Eesti laevastiku areng Johannes Hermi merejõudude juhatajaks olemise perioodil 1919–1925. – Läänemeri vabadussõjast teise maailmasõjani. Ajalookonverents 8. septembril 2012 Tallinnas. Tallinn: Eesti Ajaloomuuseum ja Eesti Akadeemilise Sõjaajaloo Selts, lk 121. [Oll 2012b])

⁵⁸ Aastatel 1922–1926 korraldatud kahele jünge kursusele võeti vastu alaealisi vabatahtlikke, kellest koolitati mereväe erialaallohvitseri. Lisaks elukutsele omandasid noored koolis keskhariduse. 1930. aastatel moodustasid jünge kursuse lõpetanud Merejõudude allohvitserkonna tuumiku. Vt ka Urb 2017.

⁵⁹ Sõjaministri päevakäsk nr 614 18. oktoobrist 1921. – ERA.649.1.1, leht 80p.

⁶⁰ Sõjaministri päevakäsk nr 1234 31. detsembrist 1920. – <<http://digar.ee/arhiiv/et/raamatud/51184>> (21.04.2014).

⁶¹ Mereväe Kadettide Kooli ülema päevakäsud aastatest 1920–1924. – ERA.649.1.1 ja ERA.649.1.5.

⁶² Oll 2012b, lk 120.

⁶³ Sõjaministri päevakäsk nr 1210 20. septembrist 1921. – ERA.649.1.1, leht 41p.

Mereväe Kadettide Kooli likvideerimist Sõjakooli mereväe kadettide klassis. N. Bajanov (keda taheti juba 1922. aastal teenistusest vabastada, sest ta oli „Vene alam“⁶⁴) ja Jakob Prei õpetasid ka III mereväeohvitseride lendu aastatel 1925–1928.⁶⁵ Millegipärast oli mereväe lektoritele ette nähtud suurem töökoormus kui Sõjakooli lektoritele: esimestel 24 ja teistel 18 tundi nädalas.⁶⁶

Üheks Mereväe Kadettide Kooli probleemiks olid kehvad ruumid Narva maantee 63 elumaja teisel korrusel. Eriti halvas olukorras oli tualett. Juba 1921. aasta mais otsiti koolile uusi ruume, ühe variandina sooviti kolida Merejõudude Staabi hoone pinnale, mida kasutas Tallinna merekool. Merejõud olid sellega nõus, kuid millegipärast plaan ei teostunud, nii jätkati samas hoones kuni kooli likvideerimiseni.⁶⁷

Usuti, et omaette kooli loomine olevat mõjunud hästi mereväekadettide moraalile, sest see „kihutas maaväelasi üle trumpama distsipliinis, välimuses ja käitumises“.⁶⁸ 1920. aasta lõpus said kadetid endale teistest mereväelastest erineva üherealise vormikuue.⁶⁹ Distsipliini kehtestamine ei käinud siiski kergelt. Kooliülevaate päevakäskude raamatus on kooli esimestel kuudel ohtralt sissekandeid distsiplinaarkaristuste kohta. Levinuim üleastumine oli loata linna minek ja tavaline karistus selle eest kasarmuarest. Seejuures ei karistatud mitte ainult reeglitest üleastujat, vaid ka korrapidajateks olnud kadette, sest need ei suutnud ennast kehtestada ja korda tagada.⁷⁰

⁶⁴ Mereväe Kadettide Kooli adjutandi ajutise kohusetäitja kiri Merejõudude Juhataja Staabi inspektorijaoskonna ülemale 11. jaanuarist 1922. – ERA.649.1.7. leht 44.

⁶⁵ Merekadettide klassi eriainete lektorite nimestik 1925/26 õppeaastal. – ERA.650.1.1664, leht 345.

⁶⁶ Sõjaministri päevakäsk nr 108331. oktoobrist 1920. – <<http://digar.ee/arhiiv/et/raamatud/51184>> (21.04.2014).

⁶⁷ Mereväe Kadettide Kooli ülevaate päevakäsk nr 122 2. maist 1921. – ERA.649.1.1. leht 119p; Mereväe Kadettide Kooli ülevaate ajutise kohusetäitja raport Merejõudude juhatajale 28. juunist 1922. – ERA.649.1.7, leht 382; Mereväe Kadettide Kooli ülevaate kiri Sõjaväe õppeasutuste inspektorile 22. septembril 1921. – ERA.1856.1.21, leht 74; Advokaat A. Gurevitši kiri Mereväe Kadettide Kooli ülemale 19. märtsist 1923. – ERA.649.1.20, leht 161; Merejõudude juhataja kiri sõjaministrile 1. märtsist 1923. – ERA.649.1.20, leht 80; Haridusministeeriumi majandusosakonna juhataja kiri Sõjavägede Staabi kantseleile 31. augustist 1922. – ERA.649.1.7, leht 441; Merejõudude juhataja kiri sõjaministrile 1. märtsist 1923. – ERA.649.1.20, leht 80; Sõjavägede Staabi kantselei ülevaate kiri Merejõudude juhatajale 6. märtsist 1923. – ERA.649.1.20, leht 79p.

⁶⁸ **Santpank** 1933, lk 189.

⁶⁹ Sõjaministri päevakäsk nr 1193 9. detsembrist 1920. – <<http://digar.ee/arhiiv/et/raamatud/51184>> (21.04.2014).

⁷⁰ Mereväe Kadettide Kooli ülevaate päevakäsud nr 13, 16, 34 ja 91 14. ja 17. oktoobrist, 4. novembrist ja 31. detsembrist 1920 ning nr 3 ja 278 3. jaanuarist ja 5. oktoobrist 1921. – ERA.649.1.1, lehed 7, 9, 15, 42p, 45, 62p.

Mereväehvitseride väljaõppe osaks oli algusest peale meresõidupraktika (navigatsioon). Paraku olid 1919. aasta lõpuks mereväe laevad intensiivse operatiivtegevuse ja vähese hoolduse tõttu kasutuskõlbatud: suurtükid, masinad ja katlad olid läbi kulunud ja laskemoon peaaegu otsas. Pärast demobilisatsiooni nappis ka meeskondi.⁷¹ Eriti suur puudus oli kogenud erialaspetsialistidest-allohvitseridest.⁷² Kuna suuremate sõjalaevade – hävitajate Lennuk ja Vambola – staatus oli segane (need saadi sõja ajal inglasele laenuks), polnud julgust nende remondiks raha kulutada. Küsimärgi alla seati ka mereväe kui väeliigi ülalpidamise võimalikkus ja vajalikkus vaeses väikeriigis üldse. (Lõplik otsus laevastiku säilitamise ja edasiarendamise kohta tehti alles 1921. aasta detsembris.) Niisiis peeti plaani kadette isegi Suurbritanniasse praktikale saata. Nii siiski ei läinud, suurte pingutustega õnnestus korraldada lühiajaline praktika suurtükilaeval Lembit.⁷³

1921. aastal oli olukord laevastikus juba veidi parem, näiteks suudeti õppusteks merele tuua mõlemad hävitajad.⁷⁴ Kadetid olid 10. juunist 5. juulini praktilistel töödel Peipsil⁷⁵ ja seejärel suurtükilaeva Lembit pardal Läänemerele⁷⁶.

Kooli ülem soovis 1921. aasta suvel kadettidele ka kuuajalist välisreisi korraldada, et harjutada navigatsiooni rannikust kaugemal ja tutvuda lähemate välissadamatega. Selleks allutati suurtükilaev Lembit Mereväe Kadettide Kooli ülemale. Algselt (aprillis 1921) kavatseti 30 päeva jooksul külastada Soomet, Lätit, Poolat ja Saksamaad. Sõidu kuludeks arvestati 500 000–600 000 marka.⁷⁷ Maiks oli kavandatav reis lühenenud 25 päevani, külastada oli kavas Riiat, Liepajat ja Danzigit ning kulutada 336 000 marka.⁷⁸ See oli Eesti sõjalaeva esimene ametlik välisvisiit⁷⁹, milleks tehti põhjalikke

⁷¹ Oll, Arto 2012. Eesti sõjalaevastiku olukord ja võimalikud relvahanked Suurbritanniast aastail 1920–1921. – Eesti sõjaajaloo aastaraamat, 2 (8), lk 206–212, 224. [Oll 2012a]

⁷² Urb 2017.

⁷³ Oll 2012a, lk 17–19; Oll 2012b, lk 206–212, 224.

⁷⁴ Oll 2012a, lk 18–19

⁷⁵ Mereväe Kadettide Kooli ülema päevakäsud nr 161 ja 188 10. juunist ja 7. juulist 1921, Merejõudude juhataja päevakäsk nr 773 13. juulist 1921. – ERA.649.1.1, lehed 138p, 7, 14p. (Arhivaali numeratsioon algab uuesti leheküljega 2 28. juunist 1921.)

⁷⁶ Mereväe Kadettide Kooli ülema päevakäsk nr 196 15. juulist 1921. – ERA.649.1.1, leht 13.

⁷⁷ Mereväe Kadettide Kooli ülema raport Merejõudude juhatajale 11. aprillist 1921. – ERA.649.1.18, lehed 20–20p.

⁷⁸ Mereväe Kadettide Kooli ülema raport Merejõudude juhatajale 4. maist 1921. – ERA.649.1.18, leht 25.

⁷⁹ Esimene mitteametlik välisvisiit tehti 15. detsembril 1920 Helsingisse, kust hävitaja Lennuk tõi ära Jüri Vilmsi ja tema hukkunud kaaslaste surnukehad. (Oll 2012a, lk 18.)

ettevalmistusi: välisesindused viisid ennast ja mereväge kurssi tseremoniaalsete üksikasjadega, aga ka sadamateenuste ja kivisöe hindadega.⁸⁰ Eesti sõjalaev võeti oma esimesel välisvisiidil vastu vajaliku väärrikusega. Eriti pidulik oli vastuvõtt Riias, kus käidi peaministri vastuvõtul ja osaleti kaitseministri korraldatud ballil.⁸¹

Eestisse jõudes esitas vanemleitnant Masik Merejõudude juhatajale ettekanne Läti ja Poola merejõudude olukorra kohta. Kuna mõlemad mereväed olid alles loomisjärgus, polnud ta kummastki kuigi heal arvamusel.⁸² Kadetid ei jäänud ka Soome-reisist ilma: septembris käidi Lembituga Soomes, kus muuhulgas tutvuti rannakaitsepatareidega.⁸³

Meresõidupraktika lõppes 18. septembril.⁸⁴ 21. novembrist 17. detsembrini toimusid eksamid astronoomias ja navigatsioonis, lootsiasjanduses ja deviatsioonis, suurtükiasjanduses, keemias, elektrotehnikas, merepraktikas, miini-torpeedoasjanduses, administratsioonis, okeanograafias ja meteoroloogias, hüdrograafias, mereajaloos ja -taktikas, laevamehaanikas, laevaehituses ja -teoorias, riviõppes ja määrustikes.⁸⁵

1921. aasta 17. märtsil raporteeris kooli ülem Merejõudude juhatajale, et kadettide õppetöö läheb ladusalt, mistõttu võiks lõpueksamid teha 1921. aasta lõpus ja 1. jaanuarist kadetid ohvitserideks ülendada.⁸⁶ 21. detsembril 1921 loetigi ette sõjaministri käskkiri, millega 18 rivijaoskonna kadetti ülendati

⁸⁰ Eesti Vabariigi sõjalise esindaja Lätis kiri Kindralstaabi ülemale 14. juunist 1921; Välisministeeriumi poliitilise osakonna juhataja kiri Merejõudude juhatajale 26. juunist 1921; Eesti Vabariigi Riia konsuli kiri välisministeeriumi poliitilisele osakonnale 25. juunist 1921; Eesti Vabariigi sõjalise esindaja Lätis kiri Kindralstaabi ülemale 26. juulist 1921. – ERA.649.1.18, lehed 59–59p, 61–63.

⁸¹ Vanemleitnant Masiku raport Merejõudude juhatajale 29. augustist 1921. – ERA.649.1.18, lehed 66–67; **OII, Arto** 2012. Mereväe Kadettide Kooli rivijaoskonna esimene lend ning nende õppesõit Läti ja Poola sadamatesse. – Eesti Meremuuseumi toimetised, nr 6, lk 121–122. [**OII** 2012 c]

⁸² Vanemleitnant Masiku raport Merejõudude juhatajale 29. augustist 1921. – ERA.649.1.18, lk 67.

⁸³ **OII** 2012c, lk 127.

⁸⁴ Mereväe Kadettide Kooli ülema päevakäsk nr 262 19. septembrist 1921. – ERA.649.1.1, leht 48p.

⁸⁵ Merejõudude juhataja kohusetäitja raport sõjaministrile (kuup. puudub) novembrist 1921. – ERA.1856.1.31, leht 1.

⁸⁶ Mereväe Kadettide Kooli ülema raport Merejõudude juhatajale 17. märtsist 1921. – ERA.649.1.18, leht 16.

nooremleitnantideks. Seitsme aastme vanust hakati arvestama 9. oktoobrist, ülejäänutel 17. detsembrist 1921.⁸⁷

Võib väita, et I mereväeohvitseride lend oli tehtud parimast materjalist: kõik mehed olid osalenud Vabadussõjas ja kaheksale oli antud Vabadusrist. Admiral Pitka on öelnud: „Need poisid on mul tulest ja veest läbi käinud ja sarnast praktikat ei saa niikergelt ükski ohvitser.”⁸⁸ Need nn Pitka pojad tõusid sõjajärgse ohvitseripõua ajal kiiresti vastutusrikastele kohtadele.⁸⁹ 1939/40. aastal moodustasid nad juba Merejõudude juhtkonna.

4. Mereväe Kadettide Kooli mehaanikajaoskond

Tavaliselt räägitakse neljast Teise maailmasõja eelsest mereväeohvitseride lennust. Mereväe Kadettide Kooli mehaanika jaoskonna lõpetanud nende hulka ei arvata. Kuna nad andsid olulise panuse mereväe arengusse, ei tohiks neid aga kahe silma vahele jätta.

Esimene katse korraldada süsteemset mereväe tehnikaala ohvitseride väljaõpet tehti juba 1919. aastal, mil Merejõudude, Tallinna Tehnikumi, Meremeeste Liidu ja haridusministeeriumi kutseharidusosakonna esindajad arutasid laevamehaanikute kooli loomise võimalusi.⁹⁰

Merejõudude juhataja 13. novembri päevakäsuga moodustati komisjon, kes pidi seadma kokku sõjalaevastiku insener-mehaanikute ettevalmistamise kava. Sinna kuulusid vanemleitnandid Mihhail Ananits, Aleksander Talts ja Eduard Avik, leitnant Paul Gerretz ning suurtükilaeva Lembit vaneminsenermehaanik insener Ottomar Tamberg. Õppekava aluseks võeti tsaariaegse Imperaator Nikolai I nimelise Mereväe Insener-mehaanikute Kooli korraldus ja programmid. Õppetöö toimus Tallinna Tehnikumi Laevamehaanikute Koolis, kuid õppurid olid kadetid ehk tegevvaelased, kes allusid Mereväe Kadettide Koolile. Selleks moodustati Mereväe Kadettide Kooli mehaanikajaoskond.⁹¹

Kursuse korralduse, õppekava ja sisseastumistingimused sätestas 1920. aastal kehtestatud Tallinna Tehnikumi mereinsener-mehaanika eriosakonna põhikiri. Kursusele sisseastuja pidi olema 16–20-aastane Eesti

⁸⁷ **Mereväe kadettide kooli I lend 15 aastat ohvitseridena** 1936. – Merendus, nr 6, lk 212. [**Mereväe Kadettide Kooli I lend 15 aastat ohvitseridena** 1936]

⁸⁸ **Linneberg** 1924, lk 11.

⁸⁹ **Mereväe kadettide kooli I lend 15 aastat ohvitseridena** 1936, lk 213.

⁹⁰ **Eesti Mereakadeemia** 95. 2014, lk 36.

⁹¹ **Sammaloo** 2006, lk 37.

kodanik, tema eelharidus pidi vastama tehnikumi sissastujale esitatud nõuetele ja ta pidi olema tervise poolest mereteenistuseks kõlblik. Õppetöö kursusel pidi kestma 6 semestrit. Kursusel läbitud õppeainete loetelu on muljetavaldav: algebra, geomeetria, trigonomeetria, analüütiline geomeetria, kõrgem algebraline analüüs, diferentsiaal- ja integraalarvutus, vabajoonistamine, geomeetiline joonestamine, kujutav geomeetria, tehniline joonestamine, füüsika, keemia, staatika, grafostaatika, tugevusõpetus, liikumisõpetus, kinemaatika, hüdromehaanika, soojusõpetus, masinakonstruksiooni õpetus, pumbad, regulaatorid, aurukatlad, auruturbiinid, gaasimootorid, metallide sulatamine ja valamine, mehaaniline tehnoloogia, elektrotehnika algõpetus, laevaelektrotehnika, aurulaeva mehaanika, laevaarhitektuur, laevateooria, abimehhanismid, laeva liikumise mehaanika, laevamehhanismide projekteerimine, mereseadused ja asjaajamine, ärikirjad ja arvete pidamine, tervishoid, eesti ja inglise keel ning konstruksiooniharjutused. Lisaks pidid õpilased vabal ajal käsitöökoolis või tehnikumi õppetöökojas töötama ning õppima sepa-, lukksepa-, vasksepa- ja valamistööd. Suveks oli ette nähtud praktika laevadel.⁹²

Esialgu pidid kadetid kooli lõpetamisel saama gardemariini auastme, aga see muudeti 1923. aasta seadusemuudatusega nooremleitnandiks. Insenermehaaniku kutset ei antud kooli lõpetamisel, vaid alles pärast aastast teenistust ja sellele järgnevat praktilist eksamit.⁹³

Vastuvõtukaitsed Tallinna Tehnikumi juures avatavasse mereinsenermehaanika osakonda toimusid 1920. aasta augustis. 26. augustil valis vanemleitnant E. Avikust ja Tallinna Tehnikumi direktorist Herman Voldemar Reierist koosnev komisjon 50 kandidaadist välja 10 parimat. Kuna kõik väljalititud arstlikku komisjoni ei läbinud, võeti vastu ka esimeses ringis kõrvale jäänud.⁹⁴ Esimeses ringis välja jäänuid liitus hiljemgi. Kuni 9. oktoobrini 1920 olid kadetid hävitajal Vambola. Alles seejärel toodi nad üle Mereväe Kadettide Kooli ja moodustati mehaanikajaoskond.⁹⁵ Siis algas ka õppetöö

⁹² Tallinna tehnikumi mereinsener-mehaanika eriosakonna põhikiri. Seadusandlik delegatsioon 4. juunil 1920. – RT 1920, 89/90, 225, 705–706. 1920. aasta oktoobris sai eriosakonnast Laevamehhanikute Kool. Vt **Eesti Mereakadeemia** 95. 2014, lk 36.

⁹³ Tallinna tehnikumi mereinsener-mehaanika eriosakonna põhikirja paragrahvide 6 ja 7 muutmise seadus. Riigikogu 19. oktoobril 1923. – RT 1923, 123, 101, 865.

⁹⁴ Tallinna tehnikumi juures avatava mereinsener-mehaanika osakonna õpilaste vastu võtmise komisjoni protokoll. – ERA.649.1.2, leht 18; Merejõudude juhataja päevakäsk nr 1264 16. septembrist 1920. – ERA.14.1.416, leht 109.

⁹⁵ Mereväe Kadettide Kooli ülema päevakäsk nr 6 9. oktoobrist 1920. – ERA.649.1.1, leht 4.

Laevamehaanikute Koolis.⁹⁶ Mehaanikute kursust juhatas vanemleitnant E. Avik.⁹⁷ Mehaanikute erialane väljaõpe toimus Tallinna Tehnikumis, sõjaväeline väljaõpe Mereväe Kadettide Koolis. Õppetöö juurde kuulusid praktilised tööd merekindlustes ja töökodades ning õppesõidud sõjalaevadel. P. Sammalsoo väidab, et mehaanikaala kadetid tegid kaasa kogu merekadettide 1921. aasta õppereisi⁹⁸, kuid ilmselt ta siiski eksib.

Nimelt on 1921. aasta praktika käik pisut segane. Kooli ülema käsul saadeti kadetid 18. juunil praktikale Naissaarele ja 15. juulil suurtükilaevale Lembit. 14. augustil olid kadetid koolis tagasi.⁹⁹ Ei ole selge, kuidas jõudsid kadetid Tallinna enne Lembitut (mis naasis alles 23. augustil¹⁰⁰). 5.–8. septembril olid mehaanikud jälle Lembitul, 25. septembril saadeti nad hävitajale Lennuk, tagasi koolis oldi 3. oktoobril.¹⁰¹ 1922. aasta mais olid kadetid praktilisel suurtükilaeval Lembit (käidi Soomes)¹⁰² ning 17. juunist¹⁰³ 4. augustini hävitajatel Vambola ja Lennuk.¹⁰⁴

19. septembril 1923 lõpetasid Mereväe Kadettide Kooli 6 insener-mehaanikut ja nad ülendati nooremleitnandiks. Kahe parima (Rudolf Brückeli ja Georg Kulli) auastme vanuseks arvestati 17. september 1922, ülejäänutel 17. september 1923.¹⁰⁵ Kaks kadetti arvati enne kursuse lõpetamist koolist välja ja kaks läksid üle rivijaoskonda. Tallinna Tehnikumi insener-mehaanikute osakonna lõpetajate diplomitööde kaitsmine toimus alles 21. septembril.¹⁰⁶ Insener-mehaaniku kutse omandas ainult neli lõpetajat (Aleksander

⁹⁶ Eesti Mereakadeemia 95. 2014, lk 36.

⁹⁷ Merejõudude juhataja päevakäsk nr 1225 6. septembrist 1920. – ERA.14.1.416, leht 102p; Sammalsoo 2006, lk 37.

⁹⁸ Sammalsoo 2006, lk 38.

⁹⁹ Mereväe Kadettide Kooli ülema päevakäsud nr 168, 196 ja 252 17. juunist, 15. juulist ja 9. septembrist 1921. – ERA.649.1.1. lehed 141, 13 ja 44p.

¹⁰⁰ Vanemleitnant Masiku raport Merejõudude juhatajale 29. augustist 1921. – ERA.649.1.18, leht 66.

¹⁰¹ Mereväe Kadettide Kooli ülema päevakäsud nr 249, 252, 269 ja 276 6., 9. ja 26. septembrist ning 3. oktoobrist 1921. – ERA.649.1.1, lehed 43p, 45p, 54.

¹⁰² Mereväe Kadettide Kooli ülema päevakäsud nr 136 ja 142 16. ja 22. maist 1922. – ERA.649.1.5, lehed 80, 83.

¹⁰³ Merejõudude juhataja päevakäsk nr 656 16. juunist 1922. – ERA.649.1.7, leht 299; Mereväe Kadettide Kooli ülema päevakäsk nr 167 16. juunist 1922. – ERA.649.1.5, leht 95.

¹⁰⁴ Mereväe Kadettide Kooli ülema päevakäsk nr 227 15. augustist 1922. – ERA.649.1.5, leht 120p.

¹⁰⁵ Vabariigi valitsuse otsus 19. septembrist 1923. – ERA.31.3.15646.

¹⁰⁶ Tallinna tehnikumi direktori kiri Mereväe Kadettide Kooli ülemale 18. septembrist 1921. – ERA.649.1.20, leht 260.

Adler, R. Brückel, G. Kull ja Verner Käpp), kuid ka ülejäänud teenisid edaspidi insener-mehaanikute ametikohtadel.¹⁰⁷

Samal ajal kui Mereväe Kadettide Koolis mehaanikuid koolitati, õppis tulevasi mereväeohvitseri ka Sõjaväe Tehnikakoolis. Selle I lennust tuli mereväkke kokku 7 raadiotehnikut, pürotehnikut, kõvavoolu elektrotehnikut ja suurtükitehnikut.¹⁰⁸

5. Mereväeohvitseride rahuaegsed kursused

Eesti Vabariigi algusaastate probleemiks oli ohvitseride väljaõppe ebaühtlus. Maailmasõja ja Vabadussõja ajal sõjaaja ohvitseride kiirkursused läbinute või ka päris ilma nendeta vapruste eest ohvitseriks ülendatute väljaõpe ei olnud samaväärne rahuaaja ohvitseride kursuse lõpetanute omaga ning sellest ei piisanud rahuaaja vajadusteks. Samas olid mõned sel moel ohvitserideks saanutest tõusnud küllalt kõrgele ametikohale ja neil oli väärtuslik kogemustepagas. Esimeseks sammuks selle probleemi lahendamisel võib pidada eelmainitud Sõjalaevastiku Eriteadlaste Kooli, aga enamgi veel selle jätkukursust – Mereväe Spetsialistide Kooli. Kursus tegutses 1920. aasta jaanuarist aprillini. Evstafi Miido juhtimisel õppis 750 ohvitseri ja allohvitseri kokku 450 tunni mahus üldala (rivi, määrustikud, sõjaväeline kasvatus), navigatsiooni, sidet, suurtükiasjandust, õhukaitset, torpeedo-, miini-, masina-, katla-, mootori- ja elektriala.¹⁰⁹

1920. aastal hakati Sõjakooli juures korraldama alalisväe ohvitseride kursusi, et sõjaaja ohvitserid rahuaaja omadega samale tasemele viia. Kursused kestsid 11 kuud ja neil läbiti Sõjakooli ohvitseride kursuse teoreetiline osa. Kursuste edenemist pidurdasid paraku õppejõud: endised Vene ohvitserid, kes olid pigem teoreetikud kui praktikud, ja nende vananenud õppemeetodid.¹¹⁰ Oma osa oli ka õppurite suhtumisel. Leiti, et auaste on auga sõjas välja teenitud ja koolipinki tagasimine on solvav. Sarnaste probleemidega maadles ka Kaitseväge. 1926. aastaks sai sõjaministeeriumi mõõt täis. Üsna teravas toonis ringkirjas tehti selgeks, et samal aastal algav alalisväe ohvitseride kursus jääb viimaseks. Riviohvitseridele, kellel veel puudus rahuaaja

¹⁰⁷ Sammalsoo 2006, lk 38.

¹⁰⁸ Eesti Vabariigi Sõjaväe Tehnikakool 1920–1923/1936–1940. Uurimusi, mälestusi ja dokumente. Koostaja Seene, Andres. – KVÜÖA toimetised, 6/2006. Tartu: TÜ Kirjastus, lisa 7.

¹⁰⁹ Miido, Eustaatius 2007. Elu. Audru, lk 227.

¹¹⁰ Seene 2011, lk 39.

väljaõpe, oli neil kursustel osalemine kohustuslik. Rivitutel ametikohtadel teenivatele ohvitseridele oli osalemine küll vabatahtlik, kuid nad pidid arvestama sellega, et kui nad ei osale, siis neid enam ei ülendata.¹¹¹

Kuigi mereväelasi õppis ka alalisväe ohvitseride kursustel (enamasti olid need merekindluste või teiste kaldaüksuste ohvitserid), mindi mereväes ohvitseride rahuaja kursustega maaväest erinevat teed. Kuna ohvitseri oli vähe ja neid ei olnud võimalik ei õppimiseks ega õpetamiseks teenistuskohustustest vabastada, ei õnnestunud päevaseid kursusi korraldada.¹¹² Niisiis käivitati sõjainistri käsul 1921. aasta 3. novembril Mereväe Kadettide Kooli juures mereväeohvitseride rahuaegsed kursused. Tunnid pidid toimuma õhtusel ajal. Õppeaineteks olid meresõja ajalugu, meretaktika, suurtükiasjandus, miini-torpeedoasjandus, hüdrograafia, majandusteadus, määrustikud ja eesti keel.¹¹³ Kuulajate auastmed ulatusid ohvitseri asetäitjast vanemleitnandini ja sama kirev oli ametikohtade valik. Osa kuulajaid õpetas samal ajal Mereväe Kadettide Koolis kadette.¹¹⁴ Olukord, kus pärast tööpäeva lõppu tuli veel koolipinki istuda (tunnid toimusid esmaspäevast reedeni 17.30–20.00),¹¹⁵ mõjus osalejatele väsitavalt ja mitte kõik ei lõpetanud kursust.¹¹⁶

Kursuse õppekava täienes aja jooksul. Juba nimetatud õppeainetele lisandus inglise keel, rahvusvaheline õigus ja taktikaline navigatsioon. Õpetasid Mereväe Kadettide Kooli lektorid, vanemad ohvitserid-spetsialistid ja reservohvitserid. Paljud ained loeti vene keeles. Kaheksakuuseks plaanitud kursus venis algul kaheaastaseks ja siis veel pikemaks.¹¹⁷ 18 kuulajat sooritas eksamid 1925. aasta märtsis, 7-l jäid eksamid sooritamata. Järeleksamid toimusid sama aasta aprillis ja 1926. aasta jaanuaris. Need sooritas kokku 3 ohvitseri.¹¹⁸

¹¹¹ Sõjamineisteriumi korraldusvalitsuse ringkiri nr 826 31. augustist 1926. – ERA.527.1.156, leht 106.

¹¹² Lgs [Lagus, Georg] 1924b. Meriväe ohvitseride erihariduslised kursused. – Sõdur, nr 44/45, lk 20. [Lagus 1924b]

¹¹³ Sõjainistri päevakäsk nr 614 18. oktoobrist 1921. – ERA.649.1.1, leht 80p; Merejõudude juhataja kiri Sõjaväe Ühendatud Õppeasutuste ülemale 10. augustist 1926. – ERA.527.1.156, lehed 104–104p.

¹¹⁴ Merejõudude juhataja päevakäsk nr 266 22. märtsist 1922. – ERA.649.1.5, leht 47.

¹¹⁵ Mereväe ohvitseride kursuste tunnikava 1922 I poolastaks, kinnitatud Merejõudude juhataja poolt 4. veebruaril 1922. – ERA.649.1.7, leht 106.

¹¹⁶ Lagus 1924b; Merejõudude juhataja kirjad sõjainistrile 14. märtsist ja 22. aprillist 1925 ning 20. jaanuarist 1926. – ERA.527.1.156, lehed 117, 118, 119.

¹¹⁷ Lagus 1924b.

¹¹⁸ Merejõudude juhataja kirjad sõjainistrile 14. märtsist ja 22. aprillist 1925 ning 20. jaanuarist 1926. – ERA.527.1.156, lehed 117–117p, 118, 119.

1926. aasta aprillis oli Merejõududes ilma rahuaja hariduseta veel 12 väga erineva väljaõppe- ja haridustasemega ohvitseri. Näiteks G. Lagusel oli 1926. aastal vanemleitnandi auaste, aga tal oli ainult 4-klassiline linnakooli haridus ja sõjaaja jalaväelipniku väljaõpe. Kuigi ta oli 1925. aastaks läbinud mereväeohvitseride rahuaegsed kursused, puudus tal laevajuhi diplom ja teda ei peetud seepärast mereväe kaadriohvitserile esitatavatele nõuetele vastavaks. Seepärast pidi ta 1928. aastal koos mereväekadettidega sooritama kokku 10 laevajuhtimisel eksamit: okeanograafias, meteoroloogias, astronoomias, navigatsioonis, lootsiasjanduses, deviatsioonis, aurulaevade mehhanikas, laevaehituses ja -teoorias, allveelaevades ning merepraktikas.¹¹⁹ Samal ajal omandas ta keskhariduse Tallinna Rahvaulikooli Seltsi Eragümnaasiumis ja õppis kõrgemat matemaatikat.¹²⁰ 1928. aasta kevadel ei õnnestunud tal koos kadettidega kõiki eksameid sooritada ja Merejõududes arvestati juba tema teenistusest lahkumisega.¹²¹ Lagus palus sõjaministrilt lisa-aega sügiseni. Seejuures apelleeris ta pingelisele tööle vastutavatel ametikohtadel ja fakte, et mereväeohvitseride kursus lõppes kavandatust varem – 1928. aasta sügise asemel kevadel.¹²²

Merejõudude juhataja kontradmiral Salza ei soovinud sellele palvele vastu tulla. Tema meelest alustas Lagus õppimist liiga hilja, tema õppetulemused olid kadettidega võrreldes kehvad ja tal oli liiga vähe meresõidukogemust. Salza teatas, et tema ei julgeks laeva Laguse kätte usaldada.¹²³ Sõjaminister siiski rahuldaski Laguse palve ja andis loa eksamid sügisel sooritada tingimusel, et ta peab uuesti tegema kõik eksamid, mille hinne oli alla 9 (kokku viies aines). 1928. aasta septembriks olid Lagusel kõik eksamid sooritatud ja ta tunnistati kaadriohvitseriks. Tema teenistus jätkus vastutavatel kohtadel Merejõududes ja Sõjavägede Staabis.

¹¹⁹ Merejõudude Juhataja Staabi ülema kiri vanemleitnant Lagusele 5. jaanuarist 1927. – ERA.527.1.183, leht 101.

¹²⁰ Vanemleitnant Georg Laguse kiri sõjaministrile 18. aprillist 1928. – ERA.527.1.183, lehed 97–98.

¹²¹ Merejõudude juhataja kiri sõjaministrile 7. aprillist 1928; Sõjaministeeriumi korraldusvalituse A jaoskonna ülema kiri Merejõudude juhatajale 3. aprillist 1928. – ERA.527.1.183, lehed 104, 106.

¹²² Vanemleitnant Georg Laguse kiri sõjaministrile 18. aprillist 1928. – ERA.527.1.183, lehed 97–98.

¹²³ Merejõudude juhataja kirjad Mereväe Ekipaazi ülemale 19. aprillist 1928 ning sõjaministrile 14. aprillist ja 30. märtsist 1928. – ERA.527.1.183, lehed 99, 102–103, 107.

6. Mereväeohvitseride II lend

Uus riviala mereväeohvitseride kursus Mereväe Kadettide Koolis algas 1921. aastal. 15. septembril 1921 vaatas neljaliikmeline komisjon vanemleitnant Masiku juhtimisel sisseastujad üle.¹²⁴ Juba järgmisel päeval alanud kursusele võeti esialgu vastu 11 kadetti.¹²⁵ Oktoobris lisandus veel 4¹²⁶ ja kuni järgmise aasta märtsini veel 4.¹²⁷ Kursuseohvitseriks määrati värskelt Mereväe Kadettide Kooli lõpetanud nooremleitnant J. Santpank.

Esialgu polnud kursusel kindlat õppekava¹²⁸, paika olid pandud õpetatavad ained: astronoomia, navigatsioon, lootsiasjandus, deviatsioon, kõrgem matemaatika, keemia (orgaaniline, analüütiline ja lõhkeainete keemia), mereajalugu, meretaktika, suurtükiasjandus, miini- ja torpeedoasjandus, topograafia, hüdrograafia, fortifikatsioon, jalaväe taktika, elektrotehnika, merepraktika, sõjadministratsioon, tervishoid, eesti ja inglise keel, õigus-teadus ning määrustikud.¹²⁹

Tundide arvu päevas ja nädalas, samuti erinevate ainetundide arvu nädalas kinnitas Merejõudude juhataja. Õppetunnid toimusid esmaspäevast reedeni 08.00–15.45, laupäeval kuni 11.45ni. Sinna vahele jäi tunniajane lõunapaus.¹³⁰ Kuna koolipäevad kujunesid pikaks ja kadetid väsisid õhtuks ära, pikendati lõunapausi 1922. aasta sügissesemestril poole tunni võrra.¹³¹ Eraldi tunnikava kehtestati suvise meresõidupraktika ajaks.¹³² Omapärane oli suhtumine kadettide puhkustesse. 1922. aasta aprillis ei lubatud puhkusele neid,

¹²⁴ Merejõudude juhataja päevakäsk nr 1018 7. septembrist 1921. – ERA.649.1.1, leht 47.

¹²⁵ Mereväe Kadettide Kooli ülema päevakäsk 19. septembrist 1921. – ERA.649.1.1, leht 48p.

¹²⁶ Mereväe Kadettide Kooli ülema päevakäsud 30. septembrist ning 1. ja 5. oktoobrist 1921 nr 273, 274 ja 278. – ERA.649.1.1, lehed 58, 60, 61p.

¹²⁷ Mereväe kadettide kooli ülema päevakäsk nr 65 6. märtsist 1922. – ERA.649.1.5, leht 37p.

¹²⁸ Mereväe Kadettide Kooli ülema kiri Keeni algkooli juhatajale 13. juulist 1922. – ERA.649.1.7, leht 349p.

¹²⁹ Mereväe Kadettide Kooli ülema kiri Viru maakonna rahvaväe ja kaitseliidu ülemale 27. aprillist 1922. – ERA.649.1.7, leht 222.

¹³⁰ Mereväe Kadettide Kooli reajaoskonna tunnikava 1922 I poolaastaks. – ERA.650.1.41, leht 107. Mereväe Kadettide Kooli rivijaoskonna tunnikava 1922/1923 õppeaastaks. – ERA.649.1.7, leht 746.

¹³¹ Mereväe Kadettide Kooli õppenõukogu protokoll 13. oktoobrist 1922. – ERA.649.1.7, leht 798.

¹³² Mereväe Kadettide Kooli mehaanikaosakonna suvine praktikatööde programm. Mereväe Kadettide Kooli reajaoskonna kadettide suvine tunnikava 1922. aasta meresõidupraktikaks, kinnitatud 20. mail 1922. – ERA.649.1.7, lehed 294–294p, 714.

kes polnud repetitsioonidega¹³³ toime tulnud, vaid nad pidid selle aja jooksul oma repetitsioonid „rahuldavalt ära andma /.../ et mitte selle aasta aineid teise õpeaasta peale ülekanda“.¹³⁴ (Pärast puhkust algas meresõidupraktika ja siis polnud repetitsioonideks enam aega.)

Õppekavad valmisid 1922. aasta lõpuks ja saadeti Sõjaväe õppeasutuste inspektorile kinnitamiseks.¹³⁵ Tegemist polnud õppekavaga tänapäeva mõistes, vaid pigem ainekavade või aineprogrammidega. Ainemahtu või tundide arvu polnud määratud, oli vaid läbitavate teemade loetelu. Osa õppekavasid (suuremalt jaolt meresõja ajalugu, mereväe taktika, tehniliste vägede taktika ja üldtaktika õppekavad) oli vene keeles. Suviti pidid toimuma praktilised harjutused.¹³⁶ Ainemahud on teada 1924. aasta kohta. Sõjaväe Ühendatud Õppeasutuste (SÜA) klasside inspektori (sel ajal toimus väljaõpe juba seal) ettekande järgi toimus mereväe kadettide klassil sel aastal kokku 810 tundi. Millegipärast ei mainita ettekandes repetitsioone, kuigi mereväe-kadettide rühmaülema aruandest ja SÜÕA klasside inspektori kirjavahetusest nähtub, et neid korraldati (30 tundi 7 aines).¹³⁷

Ka II lennu väljaõppes põimiti teoreetiline õpe praktikaga laevadel. 1921. aasta 1. oktoobril saadeti kadetid kuni jõuludeni suurtükilaevale Lembit.¹³⁸ Pikem praktikaperiood oli järgmisel suvel. 3. maist 14. juunini olid kadetid nooremleitnant Santpanki juhtimisel jälle Lembitul.¹³⁹ Reidil seistes värviti laev üle, tehti paadi- ja signalisatsiooniõppusi. Seejärel tehti õppereis Narva-Jõesuusse vahepeatustega Tsitres, Loksal, Käämus, Kundas ja mujal, mille eesmärk oli tutvuda Eesti põhjarannikuga, ning korraldati laske-

¹³³ Repetitsiooniks nimetati eksamitele eelnevat õpilaste teadmiste kontrollimist õppeaine kordamise eesmärgil. (Seene 2011, lk 38) Repetitsioonid võisid olla nii suulised kui kirjalikud.

¹³⁴ Mereväe Kadettide Kooli ülema kiri Merejõudude juhatajale 1. aprillist 1922. – ERA.649.1.7, leht 204.

¹³⁵ Mereväe Kadettide Kooli ülema kiri Sõjaväe Õppeasutuste inspektorile 25. septembrist 1922. – ERA.649.1.7, leht 489.

¹³⁶ Mereväe kadettide klassi õppekavad. – ERA.650.1.1671.

¹³⁷ Sõjaväe Ühendatud Õppeasutuste mereväe kadettide rühma aruanne. – ERA.650.1.2290, leht 30p; Mereväe kadettide rühma kohusetäitja kirjad Sõjaväe Ühendatud Õppeasutuste klasside inspektorile 24. jaanuarist, (kuupäev loetamatu) veebruarist, 13. märtsist, (kuupäev loetamatu) aprillist ja 6. maist 1924. – ERA.650.1.1664, lehed 8, 17, 35, 44, 49; Repetitsioonide määramine. – ERA.650.1.1664, lehed 41, 50; Sõjaväe Ühendatud Õppeasutuste klasside inspektori ettekanne Sõjaväe Ühendatud Õppeasutuste klasside tegevuse kohta 1924. aastal. – ERA.650.1.1664, lehed 47, 48p.

¹³⁸ Mereväe Kadettide Kooli ülema päevakäsk nr 276 3. oktoobrist 1921. – ERA.649.1.1, leht 60p.

¹³⁹ Mereväe Kadettide Kooli ülema päevakäsk nr 122 2. maist 1922. – ERA.649.1.5, leht 70p.

harjutusi.¹⁴⁰ 1922. aasta 17. juunist 6. oktoobrini olid kadetid hävitajal Lennuk ja suurtükilaeval Lembit.¹⁴¹ Harjutati torpeedolaskmist ja miiniveeskamist ning tehti õppereis Kuressaarde eesmärgiga tutvuda saarte ranniku geograafia ja madalikega. Tagasiteel käidi Paldiskis, Rohukülas, Kuivastus ja Pärnus. Reisi ajal tehti navigatsiooni-, side- ja astronoomiaharjutusi.¹⁴²

1923. aastal tegid II mereväeohvitseride lennu kadetid läbi navigatsiooni-praktika purjelaeval. Kuuekuune õppesõit oli ette nähtud Mereväe Kadettide Kooli põhikirjas.¹⁴³ Õppepurjekat tahtsid Merejõud osta juba 1922. aasta algul, sest „Käesoleval ajal, kus suurte kulude tõttu Vabariigi suuremate sõjalaevade meresõit on raskendatud, mõjub see iseäranis halvavalt Mereväe kadettide ja rea-alam-ohvitseride ettevalmistamise peale”. Laev pidanuks olema 200-tonnine raudkerega kahvelpurjekas, mis kavatseti õppelaevaks ümber ehitada. Osa lastiruumi oleks siiski jäänud kasutusse algsel otstarbel, nii oleks saanud laeva endiselt ka kaubaveoks tarvitada. Sel moel loodeti osa meresõiduks kuluvast rahast tagasi teenida. Laeva ostuhinnaks arvestati 2 500 000 marka.¹⁴⁴ Sõjanõukogu lükkas selles küsimuses otsustamise edasi¹⁴⁵ ning laev jäigi ostmata. Arutati ka võimalust saata kadetid praktikale erinevatele kaubalaevadele, kuid sellestki loobuti, sest sel juhul poleks olnud võimalik tagada väljaõppe ühtsust.¹⁴⁶

1923. aastal renditi eraisikuilt 1 260 000 marga eest seitsmeks kuuks kolmemastiline kahvelmootorpurjekas Viljandi, mis ehitati ümber õppe-laevaks ja võeti praktika ajaks sõjalaevastiku nimekirja.¹⁴⁷ Viljandi komandöriks määrati vanemleitnant E. Miido.¹⁴⁸

¹⁴⁰ Suurtükilaeva Lembit meresõidupraktika kava mereväe kadettidega 1922. aastal – ERA.1856.1.33. leht 12; Suurtükilaeva Lembit 1922. aasta navigatsiooniaruanne. – ERA.638.1.97, leht 72.

¹⁴¹ Merejõudude juhataja päevakäsud nr 708 ja 280 26. juunist ja 7. oktoobrist 1922. – ERA.649.1.5, lehed 112, 146p.

¹⁴² OII 2012b, lk 21.

¹⁴³ **Lagus, Georg** 1924a. Vabariigi sõjalaevastik 1923 a. navigatsiooni ajal – Sõdur, nr 4, lk 3. [**Lagus** 1924a]

¹⁴⁴ Merejõudude juhataja kiri sõjanõukogule 14. veebruarist 1922. – ERA.649.1.7, leht 785.

¹⁴⁵ Väljavõte sõjanõukogu istungi protokollist nr 46 20. veebruarist 1922. – ERA.649.1.7, leht 784.

¹⁴⁶ **Sammaloo, Peedu** 2003a. Õppelaev „Wiljandi”. – Meremees, nr 2, lk 28. [**Sammaloo** 2003a]

¹⁴⁷ Vabariigi valitsuse otsus 9. maist 1923. – ERA.31.3.3863.

¹⁴⁸ Merejõudude juhataja päevakäsk nr 403 ja 413 19. ja 24. maist 1923. – ERA.527.1.130, lehed 85p, 87.

Navigatsioonipraktika korraldati õppesõidu kujul.¹⁴⁹ Eesmärgiks oli tutvuda välisriikide sõjalaevastike, sadamate ja laevaehitusdokkidega. Meresõidu eelarveks (päevarahad, toit, vesi, kütus, lootside kasutamine, esinduskulud ja ettenägematud kulud) arvestati 2 596 400 marka.¹⁵⁰ Reis pidi kestma 17. maist 15. oktoobrini ja ulatuma Vahemereni. Külastada kavatseti Koppenhaagenit, Portsmouthi, Bresti, Plymouthi, Cherbourgi, Hamburgi, Karlskronat, Gibraltarit, Barcelonat, Touloni, Napolit ja Alžiiri.¹⁵¹

Kadetid asusid Viljandi pardale 10. mail.¹⁵² 17. mail sõideti Loksalt Tallinna, kuhu jäädi peaaegu kuuks ajaks: laevale paigaldati raadiojaam ja paadid ning tegeldi muude väiksemate tehniliste probleemidega. Tallinnast välja sõideti alles 12. juunil.¹⁵³ Praktika käigus harjutati peamiselt navigatsiooni ja tekitöid. Kadetid kogesid kõigis sadamates sõbralikku vastuvõttu. Neil võimaldati külastada nii tolle aja moodsaimaid sõjalaevu kui ka laevaehitusdokke. Prantsusmaal ja Rootsis õnnestus isegi merelennuväe lennukitega lennata.¹⁵⁴ Õppereisi peeti kasulikuks ja õpetlikuks, sest „on ju selge, et olla mereväe-ohvitser, peab saama merest võitu, tuleb olla – meremees, kõik muud mereväe-ohvitseri omadused ja teadmised võivad alles selle nõude täitmise järel pääseda kasulikult mõjule”.¹⁵⁵

Hilinenud väljasõidu tõttu ei jõutud külastada kõiki kavandatud sadamaid. Käimata jäi Vahemerel. G. Lagus nimetas marsruudi muutmise põhjusena halba ilma. Ka ilmal oli oma roll: tuulevaikus Biskaia lahel ja masinarike purustasid lootuse Gibraltarini jõuda.¹⁵⁶ Samas: „halb ilm pani kadetid rohkem proovile ja võimaldas neil laevajuhtimises parema vilumuse omandada”.¹⁵⁷ Tagasi Tallinna jõuti paar päeva plaanitud varem: 13. oktoobril 1923.¹⁵⁸

¹⁴⁹ Naber 2004, lk 63.

¹⁵⁰ Sammalsoo 2003a, lk 28; Mereväe kadettide välisreisi eelarve. – ERA.649.1.20, leht 86.

¹⁵¹ Mereväe Kadettide Kooli 1923. aasta meresõidupraktika kava õppelaeval Viljandi. – ERA.649.1.20, leht 85.

¹⁵² Mereväe Kadettide Kooli ülema päevakäsk nr 134 14. maist 1923. – ERA.649.1.5, leht 266.

¹⁵³ Sammalsoo 2003a, lk 28.

¹⁵⁴ Miido, Evstafi 1933. Õppelaev „Viljandi”. – Merendus, nr 3, lk 72–75. [Miido 1933]

¹⁵⁵ Miido 1933, lk 75.

¹⁵⁶ Sammalsoo, Peedu 2003b. Õppelaev „Viljandi”. – Meremees, nr 3, lk 28. [Sammaloo 2003b]

¹⁵⁷ Lagus 1924a, lk 3.

¹⁵⁸ Mereväe Kadettide Kooli ülema päevakäsk nr 295 22. oktoobrist 1923. – ERA.649.1.5, leht 10.

Reisil juhtus muidki äpardusi. Prantsusmaal läks üks kadett jooksu.¹⁵⁹ Kokkuvõttes osutus laeva rentimine ja ümberehitamine arvatust kallimaks. E. Miido tegi hiljem ettepaneku edaspidi õppelaeva mitte rentida, vaid osta, sest see tuleks lõppkokkuvõttes soodsam. Sellise laeva saaks ka päriselt õppelaevaks ümber ehitada, mitte ei peaks leppima ajutiste lahendustega. Õppelaev pidanuks olema Viljandist suurem, raataglastusega ja võimsama peamasinaga.¹⁶⁰ Laeva siiski ei ostenud ja Viljandi õppereis jäi ainsaks oma-suguseks.

Kui I mereväeohvitseride lend alustas oma õpinguid Sõjakoolis, aga lõpetas Mereväe Kadettide Kooli, siis II lennul läks vastupidi. 1. oktoobril 1923 liideti Mereväe Kadettide Kool, Allohvitseride Kool, Sõjakool ja Kindralstaabi kursused Sõjaväe Ühendatud Õppeasutusteks (SÜÕA). Koolide liitmine sai alguse Sõjaväe Tehnikakooli likvideerimisest ja ühendamisest Sõjakooliga.¹⁶¹ Liitmise põhjuseks oli soov kulusid kokku hoida ja vähene vajadus erialaohvitseride järele. Poliitikute seast kostis ka nõudeid sulgeda sõjaväe õppeasutused üldse ja valmistada erialaspetsialiste ette tsiviilõppeasutustes, näiteks Tallinna Tehnikumis ja Tallinna Merekoolis. Sõjaväelaste vastuseisu tõttu sellised kavad ei teostunud ja erialaohvitseride saadi edaspidi kaadriohvitseride ümberõppel vastavatelt kursustelt Sõjakooli juures.¹⁶²

Sõjaminister oli käskinud lõpetada Mereväe Kadettide Kooli likvideerimise 15. novembriks, aga likvideerimiskomisjon vanemleitnant V.-M. Grenziga eesotsas ei jõudnud tööga tähtajaks valmis. Kooli ülem andis oma viimase päevakäsu 14. detsembril 1923.¹⁶³

Mereväe Kadettide Kooli likvideerimine lõpetati alles 18. jaanuaril 1924¹⁶⁴ ning sellest sai SÜÕA mereväe kadettide klass (ka mereklass, kasutati mõlemat nimetust), mille õpilased moodustasid mereväe kadettide rühma.¹⁶⁵ 1926. aasta SÜÕA seadluse projektis nimetati mererühma ülesandena „anda

¹⁵⁹ Mereväe Kadettide Kooli ülema päevakäsk nr 290 17. oktoobrist 1923. – ERA.649.1.5, leht 7.

¹⁶⁰ E. M. [Miido, Evstafi] 1925. Meriväe õppelaevast. – Sõdur, nr 17, lk 409. [Miido 1925]

¹⁶¹ *Seene* 2013, lk 13.

¹⁶² Pajur, Ago 1999. Eesti riigikaitsepoliitika aastal 1918–1934. – Uurimusi ja allikmaterjale Eesti sõjaajaloost, nr 2. Tartu: Eesti Ajalooarhiiv, lk 149–150. [Pajur 1999]; Tõrvand, Juhan 1928. Jooni vabariigi kaitsejõudude arenemisest pärast vabadussõda. – Sõdur, nr 6/7/8, lk 191.

¹⁶³ Mereväe Kadettide Kooli ülema päevakäsk nr 348 14. detsembrist 1923. – ERA.649.1.5, leht 48p.

¹⁶⁴ Mereväe Kadettide Kooli likvideerimiskomisjoni päevakäsk nr 15 18. jaanuarist 1924. – ERA.649.1.9, leht 124.

¹⁶⁵ *Seene* 2011, lk 41.

sõjalist kasvatust ja haridust noortele meeskodanikkudele, neid valmistades mereväe ohvitseride kutsele¹⁶⁶. Selleks oli muuhulgas ette nähtud kohustuslik õppereis purjekal ja välisvetes.¹⁶⁶ Tundub, et uude kooli sisseelamine võttis veidi aega. Näiteks pidi SÜÕA korrapidajaohvitser mereväe kadettide rühma-ülemale meelde tuletama, et SÜÕA-s lastakse kadetid välja linnalubade alusel.¹⁶⁷ Küllap siis Mereväe Kadettide Koolis asjad nii ei käinud.

Osa Mereväe Kadettide Kooli lektoreid, eelkõige need, kes õpetasid merenduslikke ja meresõjalisi aineid (mereväekapten H. Salza, kolonel J. Prei, kaptenleitnant A. Malevitš, kolonelleitnant V. Riiberg, leitnant J. Saar, eraisikud N. Bajanov ning V. Munck), jätkasid loenguid mereväe kadettide klassile.¹⁶⁸

Õppetöö SÜÕA-s toimus peamiselt loengute ja repetitsioonidena. Neile lisandusid suvised praktilised tööd ja meresõidupraktika. Lisaks plaanilistele tundidele toimusid praktilised tööd ja vajadusel ka määratud repetitsioonid õhtusel ajal.¹⁶⁹ Õpiti juba varem mainitud õppeaineid, lisaks oli rivi- ja lahingdrill ning laskmine. Kadettide rühmaülem nentis, et viimaseid ei jõutud palju harjutada, kuid mereväeohvitseridele pidanuks tehtust piisama. Lõpukatsed diferentsiaal- ja integraalarvutuses, okeanograafias, meteoroloogias ja eesti keeles toimusid 1924. aasta maikuu.¹⁷⁰ Sellele järgnes praktika sõjalaevadel.

Kuni 12. juunini olid kadetid nooremleitnant Ferdinand Schmiedehelmi juhtimisel suurtükilaeval Lembit. Põhirõhk pandi torpeedode tundmaõppimisele ja lõhketöödele. Käidi ka ekskursioonil merekindlustes. Juuni teisel poolel olid kadetid hüdrograafiaalastel töödel Peipsi järvel. (Sel ajal tegutses Peipsil hüdrograafia ekspeditsioon.) Järgnes praktika hävitajatel Lennuk ja Vambola, kus oli põhirõhk suurtüki- ja torpeedolaskeharjutustel ning miinide veeskamisel ja traalimisel. Kadetid tegutsesid ka vahiohvitseri abide ja vahiohvitseridena ankrumahis. Augusti teisel poolel osalesid kadetid traalerite salkkonnaga sõjaaja miiniväljade traalimisel. Praktika lõppes

¹⁶⁶ Sõjaväe õppeasutuste seadluse projekt. – ERA.650.1.156, lehed 664, 665p.

¹⁶⁷ Sõjaväe Ühendatud Õppeasutuste korrapidajaohvitseri kiri mereväe kadettide rühma ülemale 5. novembrist 1924. – ERA.650.1.2290, leht 30.

¹⁶⁸ Mereväe kadettide klassi õppetagajärjed 1923/1924 õppeaastal. – ERA.650.1.1679.

¹⁶⁹ Sõjaväe Ühendatud Õppeasutuste mereväe kadettide rühma tundide tabel 15. septembrist 15. novembrini 1924. – ERA.650.1.41, leht 87.

¹⁷⁰ Sõjaväe Ühendatud Õppeasutuste mereväe kadettide rühma ülema aruanne. – ERA.650.1.2290, lehed 30p–31; Sõjaväe Ühendatud Õppeasutuste mereväe kadettide rühma katsete kava 5.–10. aprilliks 1924. – ERA.650.1.1665, leht 43.

29. augustil¹⁷¹, pärast seda lubati kadetid puhkusele. 10.–13. septembril toimusid lõpueksamid selleks ajaks läbitud õppeainetes: navigatsioonis, lootsiasjanduses, hüdrograafias ja merepraktikas. Eksamikomisjonid koosnesid kahest inimesest: õppeaine lektorist ja mereväe esindajast.

Järgnes sügissemestri õppetöö, mille ajal õppisid kadetid tundma lennuväge.¹⁷² Neile tutvustati lennukite ehitust, õhufotograafiat, pommitamist ja lennuväe koostööd teiste väeliikidega.¹⁷³ 22. novembrist 22. detsembrini toimusid katsed suurtükiasjanduses ja merekindluste laskereeglites, miinasjanduses, deviatsioonis, astronoomias, elektrotehnikas, mereajaloos ja meretaktikas, aurulaeva mehaanikas, fortifikatsioonis, administratsioonis, inglise keeles, õigusteaduses, teoreetilises mehaanikas, laevaehituses ja -teoorias ning jalaväe, suurtükiväe, üldises ja tehnilises taktikas.¹⁷⁴

22. detsembril 1924 lõpetas mereväe kadettide klassi ja ülendati nooremleitnandiks 15 meest. Esimeses järgus lõpetanud (keskmine hinne peaainetes vähemalt 11, auaste alates 22. detsembrist 1922) oli 7. Teises järgus lõpetanud (keskmine hinne vähemalt 9, auaste alates 22. detsembrist 1923) oli samuti 7 ja kolmandas järgus (auaste alates 22. detsembrist 1924) lõpetanud üks.¹⁷⁵

7. Mereväeohvitseride III lend

1924. aastal hakkas kehtima Kaitseväe ohvitseride teenistuskäigu seadlus, mis täpsustas muuhulgas ohvitseri auastme andmist. Nooremleitnandi auaste anti Sõjakooli lõpetanutele, aga ka kõrgharidusega kaitseväelastele, kes läbisid vastavad kursused ja olid teenistuses oma erialal, ning neile aspi-

¹⁷¹ Sõjaväe Ühendatud Õppeasutuste mereväe kadettide rühma aruanne. – ERA.650.1.2290, leht 30p; Sõjaväe Ühendatud Õppeasutuste mereväe kadettide rühma suviste praktiliste tööde kava hüdrograafia alal; Sõjaväe Ühendatud Õppeasutuste mereväe kadettide rühma suviste praktiliste tööde kava 14. kuni 24. maini 1924. – ERA.650.1.1665, lehed 219, 221.

¹⁷² Sõjaväe Ühendatud Õppeasutuste mereväe kadettide rühma ülema aruanne. – ERA.650.1.2290, lehed 30p–31p.

¹⁷³ Sõjaväe Ühendatud Õppeasutuste mereväe kadettide tegevuse kava Lennuväerügemendi õppejaoskonnas 17.–20. novembrini 1924. – ERA.650.1.1665, leht 328.

¹⁷⁴ Sõjaväe Ühendatud Õppeasutuste mereväe kadettide rühma ülema aruanne. – ERA.650.1.2290, leht 31; Mereväe kadettide rühma lõpukatsete kava. – ERA.650.1.1665, leht 308.

¹⁷⁵ Mereväe klassi lõpetajate nimekiri. – ERA.650.1.1679, leht 36; Kaitseväge ülemjuhataja käskkiri nr 2552 20. detsembrist 1924. – ERA.650.2.42, leht 14; Sõjaväe Ühendatud Õppeasutuste mereväe kadettide rühma aruanne. – ERA.650.1.2290, leht 31p.

rantidele, kes jätkasid teenistust oma erialal pärast ajateenistuse lõppemist. Lipniku auaste anti aspirantide kursuse lõpetanutele ja neile, kes sooritasid eksamid Sõjakooli lühendatud programmi alusel. Kooli võis taas lõpetada hästi või rahuldavalt. Sõjakooli hästi lõpetanute auastme vanusele lisati üks aasta staaži. Ohvitseriks võis saada ka nii, et ohvitserieksamid sooritati eksternina. Ekstern ei tohtinud olla vanem kui 33-aastane ja tal pidi olema all-ohvitseri auaste.¹⁷⁶

Nõuded 1925. aastal Sõjakooli mereväeklassi sisseastujatele vastasid Mereväe Kadettide Kooli ülema visioonile 1922. aastast: kandideerija pidi olema 17–25-aastane Eesti Vabariigi kodanik, olema keskharidusega ja tervise poolest riviteenistuseks kõlblik. Sisse astuda soovijad pidid esitama avaldused koos kõigi vajalike dokumentidega 20. juuniks. Kaitsevälased pidid esitama ka ülema atestatsiooni. Kandidaatidele korraldati katsed eesti ja vene keeles, matemaatikas, füüsikas ning mehaanikas „keskkooli humanitaarharu lõpuklassi piirides“.¹⁷⁷ 30. juunist 4. juulini¹⁷⁸ toimunud katsetele lubati 43 noormeest¹⁷⁹, vastu võeti 21, nende hulgas kaks jalaväekadetti ja üks aspirant¹⁸⁰. Hiljem liitus veel üks isik. Õppetöö Tondil algas 7. juulil. Kuni 15. juulini tehti riviõppusi, õpiti distsipliini ja sisekorda. Esialgu polnud mereväe kadetidel õigeid vorme, kanti siniseid tunkesid, millega hakkas sooja ilmaga palav.¹⁸¹

16. juulist 25. septembrini olid kadetid rühmaülema kohusetäitja nooremleitnant F. Schmiedehelmi juhtimisel meresõidupraktikal suurtükilaeval Lembit.¹⁸² Osaleti laevatöödel, õpiti tundma signalisatsiooni ja suurtüki-asjandust ning tehti paadiõppust.¹⁸³ Kui hävitajad Lennuk ja Vambola tegelesid suurtüki- või torpeedolaskmisega ja miinide veeskamisega, kaasati

¹⁷⁶ Kaitseväe ohvitseride teenistuskäigu seadlus. Vabariigi valitsus 30. jaanuaril 1924. – RT 1924, 37/38, 285–288.

¹⁷⁷ Vastuvõtmine Sõjaväe Õppeasutuste mereväeklassi 1925. aastal. – ERA.650.1.1663, leht 5.

¹⁷⁸ Mereväe kadettide klassi sisseastumiskatsete kava; täiendav katsete kava sisseastujatele meriväe kadettide klassi 1925. aastal. – ERA.650.1.80, lehed 80, 84.

¹⁷⁹ Mereväe kadettide klassi sisseastumiskatsetest osa võtta soovijate nimekiri. – ERA.650.1.1664, lehed 226–226p.

¹⁸⁰ Sõjaväe Ühendatud Õppeasutuste ülema käsukiri nr 197 7. juulist 1925. – ERA.650.1.81, lehed 10–10p.

¹⁸¹ **Kilde mereväekadettide III lennu päevikust** 1933. – Merendus, nr 6, lk 190.

¹⁸² Sõjaväe Ühendatud Õppeasutuste ülema käsukiri nr 211 21. juulist 1925. – ERA.650.1.81, leht 32; Sõjaväe Ühendatud Õppeasutuste ülema käsukiri nr 291 30. septembrist 1925. – ERA.650.1.82.

¹⁸³ **Kokk, Ragnar** 2006b. Mereväeohvitser Eduard Saar (1905–2011). – Eesti Meremuuseumi toimetised, nr 6. Tallinn: Teaduste Akadeemia Kirjastus, lk 57. [Kokk 2006b]

sinna ka kadetid. Augustis tegid kadetid laevastiku koosseisus oma esimese välisreisi, mille käigus külastati Riivat. Tondile tagasi jõuti 1. oktoobril.¹⁸⁴

III lennul oli algusest peale olemas õppekavad (tänapäeva mõistes pigem ainekavad), kus ainemahtusid polnud küll ära toodud – tegemist oli õppeaines läbitavate teemade loeteluga (tundide arvu saab teiste allikate põhjal siiski tuletada). Osal õppeainetest olid algusest peale valmis katsekavad, mis olid sisuliselt eksamipiletid. Astronoomia, navigatsiooni, lootsiasjanduse ja deviatsiooni õppekavad olid nii eesti kui vene keeles.¹⁸⁵ Kuna eestikeelsed õppekavad on niisama üksikasjalikud kui venekeelsedki, ei saanud põhjuseks olla eestikeelse oskuskeele puudumine. Pigem võib põhjust otsida lektor N. Bajanovi isikus, kellele Mereväe Kadettide Kooli ülem tuletas juba 1922. aastal meelde, et aineprogrammid tuleb esitada eesti keeles.¹⁸⁶ Paraku pole selge, mis keeles loenguid peeti. III lennu päevaraamatus leidub mitmeid venekeelseid tsitaate härra Bajanovilt.¹⁸⁷

Õppeained jagunesid põhi- ja üldaineteks, mille mahud olid vastavalt 1325 ja 1365 tundi. Põhiainetest jagus enim mahtu meresõidu astronoomiale ja suurtükiasjandusele (300 tundi). Mahukad olid ka navigatsioon (150 tundi), miini-torpedoasjandus (125 tundi), deviatsioon, hüdrografia ja meresõjakunsti ajalugu (kõik 100 tundi). Üldõppeainetest oli kõige mahukam inglise keel (175 tundi). Sellele järgnesid raadiotehnika (150 tundi), sõjaväe administratsioon (115 tundi), aurulaeva mehaanika ning laevaehtus ja -teooria (kumbki 100 tundi).¹⁸⁸

Õppetöö oli pingeline. Mereväeliste erialateadmiste ja -oskuste kõrval tuli õppida ka üldisi sõdurioskusi, mille üheks osaks olid taktikaõppused Tondi liivamägedes.¹⁸⁹ Teoreetiline õpe oli ühendatud praktikaga laevastikus. 18. aprillil 1926 suunati kadetid Merejõudude juhataja käsutusse. Kuni 11. maini tegeldi praktiliste töödega torpedo-, miini-, suurtükiasjanduses,

¹⁸⁴ **Kokk, Ragnar** 2002. Eesti mereväehvitseride III lend, 1928. – Eesti Meremuuseumi toimetised, nr 3. Tallinn: Teaduste Akadeemia Kirjastus, lk 43. [**Kokk** 2002]

¹⁸⁵ Mereväe kadettide õppekavad. – ERA.527.1.183, lehed 120–170.

¹⁸⁶ Mereväe Kadettide Kooli ülema adjutandi ajutise kohusetäitja kiri lektor Bajanovile 8. juulist 1922. – ERA.649.1.7, leht 339.

¹⁸⁷ Mereväe kadettide rühma päevaraamat. – Eesti Meremuuseumi dokumendikogu, MM.8217D, pagineerimata.

¹⁸⁸ Merejõudude juhataja kiri kaitseministrile 29. jaanuarist 1932. – ERA.527.1.248, lehed 83–85.

¹⁸⁹ **Kokk, Ragnar** 2006a. Eesti Merejõudude allveelaevad ja allveelaevnikud. Tartu: KVÜÖA, Elmatar, lk 57.

navigatsioonis, elektrotehnikas, laskmises ja astronoomias.¹⁹⁰ Järgnes kuni 17. septembrini praktika hävitajatel Lennuk ja Vambola, suurtükilaeval Lembit ja vahilaeval Laine.¹⁹¹ Praktika ajal toimusid eksamid navigatsioonis, astronoomias ja merepraktikas.¹⁹²

1927. aasta meresõidupraktika ajal osalesid kadetid Eesti-Läti laevastike ühisõppusel, õppisid tundma Lääne-Eesti rannikut ja saarestikku ning külastasid soomuslaeva Slava pooluppunud vrakki Suures väinas.¹⁹³ Järgnesid eksamid selleks ajaks läbitud ainetes: suurtükiasjanduses, miini-torpeedo-asjanduses, aurulaeva mehaanikas, navigatsioonis, merepraktikas ja signaalisatsioonis.¹⁹⁴ Järgmine eksamisessioon algas 1928. aasta 25. jaanuaril.¹⁹⁵

1928. aasta suvel jäi kadettide „väljamaa sõit õppelaeval krediidi puudusel ära”.¹⁹⁶ Küllap mängis sellise otsuse juures rolli tõik, et mereväekadette ei koolitanud enam merevägi ise, vaid SÜÕA, kellel oli väljaõppe prioriteetidest ja piiratud rahaliste vahendite otstarbekast kasutamisest teistsugune arusaamine.

Kuna mereväekadettidel oli õppetöö lõppenud ja eksamid sooritatud¹⁹⁷ ning samal ajal (1928. aasta aprillis) oli mereväes täitmata 17 riviohvitseride ametikohta, tegi Merejõudude juhataja ettepaneku lõpetada kursus ettenähtust varem: mitte septembris, vaid juba 29. aprillil.¹⁹⁸ Ettepanek viidigi ellu. Tondil toimus pidulik rivistus, mille võttis vastu riigivanem Jaan Tõnisson

¹⁹⁰ Mereväekadettide praktiliste tööde tunnikava 20. aprillist 11. maini 1926. – ERA.650.1.120, leht 124.

¹⁹¹ Sõjaväe Ühendatud Õppeasutuste suviste praktiliste tööde ja õppuste kavand 1926. aastaks. – ERA.650.1.121, leht 51; Sõjaväe Ühendatud Õppeasutuste ülema käsukiri nr 119 24. aprillist 1926. – ERA.650.1.120, leht 118; Sõjaväe Ühendatud Õppeasutuste ülema käsukiri nr 287 30. septembrist 1926. – ERA.650.1.123, leht 61; Merelaevastiku Divisjoni ülema käsukirjad nr 49, 55, 63, 72, 91 ja 95 15. ja 28. maist, 15. juunist, 4. juulist, 3. ja 15. septembrist 1926. – ERA.638.1.25, lehed 11p, 12p, 14, 16, 19, 20.

¹⁹² Aktid nr 238 ja 6. – ERA.527.1.156, lehed 63–63p, 67–67p.

¹⁹³ **Kokk** 2006b, lk 58.

¹⁹⁴ Praktiliste eksamite protokollid. – ERA.527.1.183, lehed 38–42.

¹⁹⁵ **Kokk** 2002, lk 47–49.

¹⁹⁶ Merejõudude juhataja kiri sõjaministrile 7. aprillist 1928. – ERA.527.1.183, leht 104.

¹⁹⁷ 6. märtsist 24. aprillini toimusid eksamid lootsiasjanduses, inglise keeles, suurtükiasjanduses, taktikalises navigatsioonis, navigatsioonis, deviatsioonis, astronoomias, aurulaeva mehaanikas, laevaehituses ja -teoorias, jalaväe taktikas, hüdrograafias, raadiotehnikas, mere-taktikas ja administratsioonis. (Sõjaväe Ühendatud Õppeasutuste meriväe klassi kadettide lõpukatsete kava. – ERA.527.1.183, leht 25) Kokku said kadetid hinde 30 õppeaines. Vt **Kokk** 2002, lk 49.

¹⁹⁸ Merejõudude juhataja kiri sõjaministrile 7. aprillist 1928. – ERA.527.1.183, leht 104.

isiklikult.¹⁹⁹ III mereväehvitseride lennu lõpetas 20 noort ohvitseri. Kaheksa aastme vanuseks loeti 29. august 1926, ülejäänutel 29. august 1927.²⁰⁰ Kool jäi lõpetamata kahel mehel.²⁰¹

Tundub, et III lennu kadetid elasid lõbusat elu. Kasarmutoas peeti lume- ja klassis kriidisõda. Päevakorrast, eriti õigel ajal ärkamisest, eriti ei hoolitud. Juhtus, et hilja linnast tagasi jõudnud või kaaslasi pahandanud kadett võis magama heites läbi voodipõhja kukkuda, sest selle kruvid olid lahti keeratud. Esines ka hõõrumisi mereväe- ja maaväekadettide ehk „maameeste“ ja „joonepite“ vahel.²⁰² III lend tundub olevat ka kirjanduslikult kõige aktiivsem. Nii Ragnar Kokk kui Liivo Laanetu väidavad, et Mereväe Ohvitseride Kogu välja antud ajakiri Merendus püsis eelkõige III lennu meeste õlul.²⁰³ Võib-olla on see tõendiks selle kohta, et III lend sai varasematega võrreldes süsteemsema ja heas mõttes akadeemilisema hariduse.

8. Paus mereväehvitseride koolitamises ja ohvitseride väljaõppe ümberkorraldamine

Aastatel 1929–1937 Sõjakoolis mereväe kaadriohvitseri välja ei õpetatud. Aastatel 1931–1936 ei avatud kadetiklasse ka maaväes. Avati ainult aspirandiklassid, kus koolitati reservohvitseri.²⁰⁴ Põhjuseks olid varasem nooremohvitseride ületootmine ja majanduskriis.²⁰⁵ Samal ajal kärbiti ka tsiviilmereharidust. 1931. aastal suleti vana ja auväärne Käsmu Merekool ning alles aasta varem avatud Tallinna Eramerekool. Laevamehaanikute Kool liideti Tallinna Merekooliga. Põhjuseks oli rahapuudus ja suur tööpuudus meremeeste seas.²⁰⁶

¹⁹⁹ Kokk 2002, lk 52.

²⁰⁰ Vabariigi valitsuse otsus 25. aprillist 1928. – ERA.650.1.190, lehed 350–350p.

²⁰¹ Kokk 2002, lk 48.

²⁰² Mereväe kadettide rühma päevaraamat. – MM.8217D, pagineerimata.

²⁰³ Kokk 2002, lk 55; Laanetu, Liivo 2014. Mereasjanduslik ajakiri „Merendus“ 1933–1940. Proseminaritöö. Tartu: Tartu Ülikool, lk 25.

²⁰⁴ Esimene rahuagne reservohvitseride kursus maaväes (Sõjakooli aspirandikursus) toimus juba aastatel 1922–1923. Vt Jürjo, Merike, Õun, Mati 2007. Olla väärkas juht, kui isamaa vajab. Eesti reservohvitserid 1900–2007. Tallinn: Eesti Entsüklopeediakirjastus, lk 37. [Jürjo, Õun 2007]

²⁰⁵ Seene 2011, lk 55–56.

²⁰⁶ Eesti Mereakadeemia 95 2014, lk 32–33.

1928. aastal alustati mereväe reservohvitseride ettevalmistamist. Aspirandikursus oli täiesti maaväepõhine, mingeid erinevusi mereväelastel ei olnud. Laevastiku ja mereväe kaldaüksuste reservohvitserid said oma väljaõppe jalaväeklassis, merekindluste omad peamiselt suurtükiväeklassis.²⁰⁷ Aspirandiklassi lõpetanu pidi suutma juhtida jalaväerühma, vajadusel ka kompaniid ning allüksuse väljaõpet sõja ajal. Praktilisi tunde oli 77% õppeajast. Enim pöörati rõhku taktikale ja laskeasjandusele.²⁰⁸ Erialaõppeained, st mereväespetsiifiline väljaõpe, toimus enne aspirantide klassi sisseastumist ning pärast selle lõpetamist Mereväe Ekipaažis (alates 1931. aastast Mereväe Õppekompaniis). Mereväe aspirantide ajateenistusele lisati 1 kuu.²⁰⁹

Erialakursused olid merekindlustes ja ülejäänud mereväes erinevad. Laevastiku ja kaldaüksuste aspirantide mereväelise ettevalmistuse eesmärk oli „anda täiendusohvitseriks saajale tarvilisi teoreetilisi teadmisi ja praktilisi oskusi sel määral, et nad suudaksid täita noorema ohvitseri kohuseid laevades ja kaldaasutustes”. Kuigi õppekava aja jooksul muutus, võib üldistatult öelda, et enne aspirandikursust läbiti kolme kuu vältel ja 320–450 tunni mahus navigatsioon ja taktikaline navigatsioon, signalisatsioon, meteoroloogia ja lootsiasjandus, laevaehitus, meresõjakunsti ajalugu, meretaktika, suurtükiasjandus, miini- ja traaliasjandus, elektrotehnika ning paadiõppus ja merepraktika. Teoreetiliste tundide kõrval toimus praktiline teenistus laevadel. Mereväeline väljaõpe jätkus kolme ja poole kuu vältel 230 tunni mahus pärast aspirandiklassi lõppemist. Õppeained olid sellel perioodil samad, aga praktika osa oli suurem. Muuhulgas tegutsesid aspirandid sel ajal erialaallohvitseride ja vahiohvitseride abide rollis. Mõlema perioodi lõppedes korraldati läbitud ainetes katsed.²¹⁰

Merekindluste aspirantide erialase väljaõppe eesmärgiks oli „anda noorematele sõjaaegsetele juhtidele tarvilisi teoreetilisi teadmisi ja praktilisi oskusi rannasuurtükiväe alal sel määral, et nad rahuldavalt suudaksid täita suurtükija patareiohvitseri kohuseid rannasuurtükiväe lahingutegevusel ja sõjaaegse

²⁰⁷ Seene 2011, lk 68

²⁰⁸ Seene 2013, lk 27

²⁰⁹ Merejõudude Staabi ülema kohusetäitja kiri Kaitsevägede Staabi VI osakonna ülemale 24. märtsist 1933. – ERA.527.1.146.

²¹⁰ Õppekava mereväe aspirantide ettevalmistamiseks (1933). – ERA.527.1.146, lehed 384–385; Mereväe aspirantide suvine õppekava (1934). – ERA.527.1.248, leht 62; Õppekava mereväe aspirantide ettevalmistamiseks erialal, kinnitatud Kaitsevägede ülemjuhataja poolt 13. augustil 1936. – ERA.527.1.119, lehed 129–130.

meeskonna väljaõppel”. Enne aspirandikursust õpiti kolme kuu vältel 175 tunni mahus suurtüki- ja 30 tunni mahus mereasjandust.²¹¹

Aspirandikursusele järgneva väljaõppe sisu ja maht muutus aja jooksul oluliselt. 1932. aastal olid õppeaineteks suurtükiasjandus, miiniasjandus, meresõjakunsti ajalugu ja taktika, elektrotehnika ning riviõpe (kokku 158 tundi).²¹² 1934. aastal olid õppeaineteks kehaline kasvatus, laskeasjandus, riviõppus, lahinguõppus, gaasiasjandus, suurtüki- ja mõõteasjandus, patareiõppus, rannasuurtükiväe laskeasjandus ning taktika (kokku 600 tundi).²¹³ 1936. aastal olid õppeaineteks aga hoopis tulejuhtimine, patareiorganisatsioon ja töötamine, mõõteasjandus ja taktika (kokku 155 tundi).²¹⁴ Kuna andmed on lünklikud, ei saa teha kindlaid järeldusi selle kohta, kas suunduti järjekindlalt üldmerväeliste ainete õpetamiselt rannakaitse suurtükiväe spetsiifiliste ainete õpetamisele või muudeti väljaõpet igal aastal vastavalt vajadusele.

Enne Sõjakooli saatmist korraldati aspirandikandidaatidele katsed. Kontrolliti kandidaatide tervist, kehalisi võimeid, rivioskusi ja üldteadmisi suulise eksami vormis. Lisaks sellele pidid kandidaadid koostama kirjaliku töö, milleks oli kirjanud etteantud teemal.²¹⁵ 1931. aastal oli teemaks „Rootsi aeg Eestis: selle mõju meie rahva vaimlisele ja majanduslisele arengule”²¹⁶, 1933. aastal „Viikingiaeg muistses Eestis”²¹⁷ ja 1936. aastal „Miks ma tahan minna Sõjakooli”²¹⁸. Kirjatööde teemad määras Sõjavägede (Kaitsevägede) staap²¹⁹ ja neid hinnati kohapeal (nagu ka teistel katsetel). Sõjakool määras

²¹¹ Õppekava Merekindluste aspirantide ettevalmistamiseks erialal 1936. – ERA.642.1.347, lehed 1–2.

²¹² Merejõudude juhataja kohusetäitja kiri kaitseministrile 21. aprillil 1932. – ERA.527.1.222, leht 156.

²¹³ Ajutine õppekava Merekindluste aspirantide ettevalmistamiseks perioodil 13.05.–14.09.1934. – ERA.642.1.346.

²¹⁴ Õppekava Merekindluste aspirantide ettevalmistamiseks erialal 1936. – ERA.642.1.347, leht 2.

²¹⁵ Merekindluste aspirantide kursustele kandideerijate selektsiooni komisjoni akt 27. augustist 1931. – ERA.527.1.221, lehed 73–73p. Merväe aspirantide kursusele kandideerivate merväelaste ja merekindluse sõdurite katsetamine, kinnitatud Merejõudude juhataja päevakäsuga nr 157 8. juunist 1933. – ERA.527.1.146, leht 269.

²¹⁶ Aspirantide katsetööd. – ERA.527.1.221, lehed 143–210.

²¹⁷ Katsetööd aspirantide kursustele pääsemiseks. – ERA.527.1.146, lehed 303–365.

²¹⁸ **Mälestusi Eesti Vabariigi Sõjakoolist** 1996. Koostaja Valdur Talts. Tallinn: Eesti Riigikaitse Akadeemia, lk 69. [**Mälestusi Eesti Vabariigi Sõjakoolist** 1996]

²¹⁹ Kaitsevägede Staabi VI osakonna ülema kiri Merejõudude staabi ülemale 22. augustist 1931. – ERA.527.1.221, leht 66.

aspirandiklassi vastu võetavate arvu, aga õppurid valiti piirarvu piires välja väeosades. Andres Seene nendib, et täpset arvulist ülevaadet aspirandikursustel koolitatud mereväelaste kohta on raske saada, sest aspirandikompanniide lõpetajaskonda ei ole alati võimalik väeliigiti eristada. Neid võis siiski olla umbes 50.²²⁰

Mereväe kaadriohvitseride väljaõppe lõpetamine hakkas Merejõudude peatselt probleeme tekitama. Kuigi 1928. aastal lõpetas Sõjakooli 21 mereväeohvitseri, kellest 5 võeti esialgu teenistusse ülekoosseisulistena²²¹, hakkas juba 1929. aastal mereväe ohvitserkond kahanema. Seepärast jäeti 1930. aastal aspirandid Albert Jurri ja Karl Oengo pärast ajateenistuse lõppu mereväkke edasi teenima lipniku auastmes. Seejuures kohustati neid kolme aasta jooksul sooritama samu eksameid, mida tegid III lennu kadetid. Aasta jooksul selgus, et lipnikud ei suuda kõiki vajalikke teadmisi iseseisvalt omandada, osalt seetõttu, et puudusid eestikeelsed õpikud. Seepärast määrati 1932. aasta alguses mõned ohvitserid neid koolitama. Nn projektijuhiks määrati vanemleitnant F. Schmiedehelm, kes võttis enda kanda ka enamiku õppeainetest, muuhulgas kõik laevajuhtimisega seotu. Lisaks õpetasid lipnikke kaptenmajor Friedrich Strobel ning vanemleitnandid Alfred Pontak ja Albert Lukas.²²² Sel moel said mõlemad lipnikud oma õpingutega hakkama ja nad ülendati 1935. aastal nooremleitnandiks kaadriohvitseride õigustega.²²³

Teine lahendus, mida kasutati, oli Eesti ohvitseride koolitamine välismaal. 1932. aasta augustist kuni 1935. aasta maini õppisid Soome mereväekadettide koolis 1932. aastal aspirandiklassi jalaväe alal lõpetanud Leopold Loodus ja Arnold Nael. Formaalselt arvati nad selleks ajaks Sõjakooli mereväekadettide klassi ja nimetati kadettideks.²²⁴ Õpingute ajal saatsid Loodus ja Nael ettekandeid Merejõudude juhatajale, näiteks 1932–1933 talvel tehtud Buenos Aireseni ulatunud õppesõidu kohta õppepurjekal Suomen Joutsen.²²⁵

²²⁰ Seene 2011, lk 68.

²²¹ Merejõudude juhataja kiri sõjaministrile 7. aprillist 1928. – ERA.527.1.183, leht 104.

²²² Merejõudude juhataja kiri kaitseministrile 31. detsembrist 1931. – ERA.527.1.221, lehed 229–231; Merejõudude juhataja kiri kaitseministrile 29. jaanuarist 1932. – ERA.527.1.248, lehed 83–85.

²²³ Vt **Eesti ohvitserid 1918–1940**.

²²⁴ Kaitseväe Ühendatud Õppeasutuste ülema käskkirjad 2. augustist 1932 nr 205, 21. augustist 1932 nr 234 ja 19. augustist 1932 nr 232. – ERA.1856.1.21, lehed 37, 52, 54p.

²²⁵ Leopold Looduse ja Arnold Naela kirjad Merejõudude juhatajale 23.–26. jaanuarist ja 21. maist 1933 ning 29. juunist 1934. – ERA.527.1.263, lehed 7–9p.

Mõlemad kadetid lõpetasid kooli edukalt ja ülendati 15. septembril 1934 nooremleitnandiks kaadriohvitseri õigustega.²²⁶

Mõned kõrgharidusega mehaanikud omandasid oma ohvitseriauaastme eksternina. 1926. aastal lubati eksternidena ohvitserieksamid sooritada merekindluste vanempürotehnikul Ernst Kukel, I järgu madrusel Heinrich Kahnil ja Lembitu insener-mehaaniku abi kohusetäitjal Voldemar Jakobsonil, kellel kõigil oli täielik kõrgharidus.²²⁷ Kukk ja Jakobson sooritasid eksamid ja jätkasid oma teenistust Merejõududes ohvitseridena.²²⁸ 1934. aastal jäeti mereväkke tegevteenistusse ja ülendati nooremleitnandiks Tallinna Tehnikumi masinaehituse eriala lõpetanud ja aspirantide kursuse läbinud Martin-Voldemar Sõster.²²⁹

III mereväeohvitseride lennu õpingute ajal algasid ohvitseride väljaõppes suured ümberkorraldused. Juba 1920. aastate esimesel poolel kostus etteheiteid SÜÖA-s töötanud endiste Vene kindralite aadressil. Aastail 1925–1926, kui Eestisse naasid esimesed Prantsusmaal sõjalise kõrghariduse saanud ohvitserid, kasvasid süüdistused vananenud Vene Esimese maailmasõja eelsete õppemeetodite aadressil, mis erinesid Lääne-Euroopa modernsetest meetoditest.²³⁰ Kogu 1926. aasta jooksul toimus ajakirja Sõdur veergudel sel teemal terav sulesõda. Eriti heitsid „Sõduri pedagoogid”, nagu vastased neid nimetasid, Sõjakoolile ette liigset teoreetilist, praktiliste harjutuste vähesust ja kadettide vähest kokkupuudet reaalse teenistusega. Eeskujuga otsiti ja leiti nii Tšehhoslovakiast, Saksamaalt, Prantsusmaalt, Belgiast kui ka Nõukogude Venemaalt. Kõige põhjalikum neist kirjutistest oli 1925. aastal Sõjavägede Staabi ülemaks määratud kolonel Nikolai Reegi artikkel „Meie kaitseväge juhtiva koosseisu – ohvitseride – kasvatuse ja väljaõppe alalt”, kus lubati ka peatseid ja põhjalikke muutusi.²³¹

Reek oli juba 1921. aastal sõjaväe õppeasutuste inspektorina nii Sõjakoolile kui Allohvitseride Koolile organiseerimatust ja praktika vähesust ette

²²⁶ Leitnant Leopold Looduse teenistustoimik. – ERA.639.1.35. Nooremleitnant Arnold Naela teenistustoimik. – ERA.527.1.685.

²²⁷ Korraldusvalitsuse ülema kiri Merejõudude juhatajale 9. novembrist 1926. – ERA.527.1.156, leht 122.

²²⁸ Vt **Eesti ohvitserid 1918–1940**.

²²⁹ **Eesti ohvitserid ja sõjandustegelased**, III. 2003. Tallinn, lk 79–80; vt ka **Eesti ohvitserid 1918–1940**.

²³⁰ **Pajur** 1999, lk 227–228.

²³¹ **Reek, Nikolai** 1926. Meie kaitseväge juhtiva koosseisu – ohvitseride – kasvatuse ja väljaõppe alalt. – Sõdur, nr 26/27, lk 548–556; nr 28, lk 580–585; nr 29, lk 606–611; nr 30/31, lk 630–637.

heitnud. Sõjavägede Staabi ülemana tekkis tal võimalus õppetööd põhjalikult ümber korraldama hakata. 1927. aastal alanud õppetöö ajakohastamise tulemusena väheneski auditoorse töö ja teoreetiliste loengute osakaal praktiliste harjutuste ja iseseisva töö kasuks.²³² Sõjakool lõi tihedad koostöösidemed Läti, Poola ja Soome sõjaliste õppeasutustega, sest sarnane areng toimus ka mujal maailmas.²³³ Samal ajal vabastati Sõjakoolist viimased Vene professorid²³⁴, mis tekitas paraku lektorite puuduse²³⁵.

1927. aasta Sõjakooli kasvandikkude vastuvõtmise ja vabastamise seadlus nõudis erinevalt varasemast Sõjakooli kandideerijatelt vähemalt viiekuulist teenistust riviametikohal ja täielikku keskharidust (sellisel moel vajadus Sõjakooli üldklassi järele kadus ja see likvideeriti²³⁶). Lisaks pidi sisseastuja vanus olema 17–30 aastat, ta pidi olema riviteenistuseks kõlblik, olnud Eesti kodanik vähemalt ühe aasta, talt ei tohtinud olla ära võetud hääleõigust, ta ei tohtinud olla vahi- ega valvealune ega maksujõuetuks tunnistatud.²³⁷

1928. aasta ohvitseride ettevalmistamise seadlus tõi uusi muudatusi. Täiendus-²³⁸ ja kaadriohvitseride ettevalmistamine ühendati. Eraldiseisvad aspirandikursused kaotati ja õppetöö Sõjakoolis jaotati kolme klassi vahel. Vähemalt noorsõduri kursuse läbinud noormehed (nii ajateenijad, reservistid kui ka tegevväelased) alustasid oma ohvitseriväljaõpet aspirandiklassis. Kursus kestis kuus kuud, sellele järgnes kuu või pooleteise vältel juhtimispraktika väeosades. Kursusel omandati all- ja täiendusohvitseridele vajalikud oskused. Selle edukalt läbinud ülendati nooremallohvitseriks. Aspirandiklassi lõpukatsed sooritanud ja teenistuspraktikaga toime tulnud tulevased ohvitserid võisid lipniku auastmes reservi minna või jätkata õpinguid kaadriohvitseri kutse omandamiseks kadettide nooremas ja vanemas klassis.

Ettepanek jätkata õpinguid Sõjakoolis võidi teha ka ajateenijatele. Otsustavaks polnud noormeeste isiklik soov, vaid vahetute ülemate antud atestatatsioon, õppetöös näidatud tulemused ja sobivus ohvitseriametisse. Tundub,

²³² Pajur 1999, lk 229.

²³³ Vt nt: Liene, Timo 2000. *Hands on the Hilt. A Brief History of Finnish Officer Training*. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy, p. 37; *Die Deutsche Marine. Historisches Selbstverständnis und Standortsbestimmung* 1983. Herford & Bonn: E. S. Mittler & Sohn, S. 157–158.

²³⁴ Pajur 1999, lk 229.

²³⁵ Seene 2011, lk 55.

²³⁶ Pajur 1999, lk 229.

²³⁷ Sõjakooli kasvandikkude vastuvõtmise ja vabastamise seadlus 30. märtsil 1927. – RT 1927, 41, lehed 565–566.

²³⁸ Tänapäeva mõistes reservohvitseride ettevalmistamine.

et kaadriohvitseri õpinguteks oli huvi rohkematel kui kohti jagus. Nooremas kadetiklassis õpiti juhtima rühma, vanemas kompaniid. Mõlemas klassis korraldati teoreetilise kursuse lõppedes ulatuslikud katsed ja neile järgnes suveperioodil praktika väeosades.²³⁹

Äramärkimist väärib seadluse ülim üksikasjalikkus mõnes valdkonnas. Ohvitseride ettevalmistus Sõjakoolis oli paika pandud kuupäeva täpsusega. Näiteks oli seaduses määratud, et all- ja täiendusohvitseri väljaõpe toimub 15. jaanuarist 25. juulini. Praktika pidi lõppema 15. septembril ja seejärel olid kadetid 1. oktoobrini puhkusel. Sama põhjalik oli seadlus kooli poolelijätunte suhtes. Aspirandikatsetel läbikukkujad saadeti tagasi oma väeosas, kus nad jätkasid teenistust jaoülemade ametikohal. Reservi arvamisel võis nad ülendada nooremallohvitseriks. Aspirandikursuse läbinud, aga noorema kadetiklassi pooleli jätnud arvati reservi lipnikena, vanema klassi pooleli jätnud nooremleitnandina täiendusohvitseri õigustes. Seadlus rõhutas ka, et õppetöö Sõjakoolis peab vahelduma praktikaga väeosades.²⁴⁰

Uus, 1930. aasta ohvitseride ettevalmistuse seadlus kirjeldas ainult jala-väeohvitseride ettevalmistamist. Teiste väeliikide ohvitseride ettevalmistuse korra pidi seadlusest lähtudes sätestama kaitseminister. Uus seadlus reguleeris ohvitseride ettevalmistamist kuuajalise täpsusega. Sõjakooli kandidaatide vanusepiiri alandati 27 eluaastani. Ohvitseride väljaõpe algas endiselt aspirandiklassiga. Kui klassi ei õnnestunud vabatahtlikega mehitada, võis sinna määrata ajateenijaid ka käsukorras. Aspirandiklassis läbiti kahe kuu jooksul kapralikursus ning kuue kuu jooksul all- ja täiendusohvitseri väljaõpe. Pärast kapralikursust anti kõigile, kellel seda veel ei olnud, kaprali auaste. Aspirandikursuse lõppedes korraldati katsed, mille edukalt sooritanud ülendati nooremallohvitseriks ja läbikukkunud saadeti ajateenistuse lõpuni tagasi oma üksusesse jaoülemade ametikohale. Täiendusohvitserideks välja valitud saadeti jao ja rühma juhtimise praktikale. Pärast ajateenistuse lõppu arvati nad lipniku auastmes reservi. Kaadriohvitserideks välja valitud jätkasid pärast teiste väeliikidega tutvumist, jao juhtimise praktikat, suurõppusel osalemist ja puhkust õppimist nooremas ja vanemas kadetiklassis.

Nooremas kadetiklassis õpetati rühma juhtimist sõja- ja rahuajal. Pärast kursuse lõpetamist saadeti kadetid kolmeks kuuks juhtimise ja noorsõdurite koolitamise praktikale. Selle läbimise järel ülendati nad vanemallohvitserideks. Vanemal kadetikursusel õpetati kompanii juhtimist. Kursus lõppes

²³⁹ Ohvitseride ettevalmistamise seadlus 6. juunil 1928. – RT 1928, 52, 325, lehed 611–614; **Jürjo, Õun** 2007, lk 37–38; **Pajur** 1999, lk 230–231.

²⁴⁰ Ohvitseride ettevalmistamise seadlus 6. juunil 1928. – RT 1928, 52, 325, 611, 613–614.

kahekuulise rühmaülema praktikaga, mille läbijale anti nooremleitnandi auaste. Nooremleitnandiks, seda küll täiendusohvitserina, ülendati ka pärast nooremat kadetikursust Sõjakooli pooleli jätnud kadetid. Noorema kadetikursuse pooleli jätnud saadeti reservi lipniku auastmes.²⁴¹ 1931. aasta ohvitseride teenistuskäigu seadlus neid põhimõtteid ei muutnud. Sätestati võimalus sooritada nii reserv- kui kaadriohvitseri eksameid eksternina.²⁴²

1935. aasta väeliigi ohvitseride ettevalmistamise seadlus kirjeldas juba kõigi väeliikide ohvitseriväljaõpet. Nõuded Sõjakooli astujatele jäid põhiosas muutmata selle erinevusega, et sisseastujatel pidi nüüd olema Eesti kodakondsus vähemalt kolm aastat varasema aasta asemel.

Tulevased mereväeohvitserid alustasid oma väljaõpet koos jala- ja ratsaväelastega üheksakuulises aspirantide jalaväeklassis. Pärast aspirantide klassi saadeti ülejäänud aspirandid kahekuulisele juhtimispraktikale, mereväelased „navigatsiooni läbitegemiseks” mereväelaevadele. Pärast seda toimusid katsed. Enne ohvitseriklassi (nii nimetati nüüd seniseid kadetiklasse) sisseastumist pidi kandidaadil olema vähemalt kaheaastane juhtimispraktika portupeeaspirandi või allohvitserina ja ta pidi läbima võistluskatsed. Katsed läbinud ülendati lipnikuks. Mereväelaste jaoks jätkus väljaõpe mereväeohvitseride klassis, mis kestis aasta ja kaheksa kuud.²⁴³

Merevägi seisis edutult vastu kaheaastase juhtimispraktika nõudele aspirantide ja ohvitseriklasside vahel. Mereväe seisukoht oli, et mereväe allohvitser on eelkõige spetsialist, mitte alama astme juht nagu maaväes. Seepärast ei ole mereväe portupeeaspirante võimalik ilma täiendava erialaväljaõppeta allohvitseride ametikohtadel rakendada ja nad ei omanda seal ka soovitud juhtimiskogemust.²⁴⁴ (1936. aastal avatud Sõjaväe Tehnikakooli sisseastujatelt ei nõutud teenistuspraktikat, piisas aspirandiklassi lõpetamisest.²⁴⁵)

Lõpuks jäigi õigus mereväele. 1940. aasta väeliigi ohvitseride ettevalmistamise seadluse muutmise seadlusega loobuti teenistuspraktika nõudest enne ohvitseriklassi sisseastumist ja pärast ohvitserikursuse lõpetamist enne nooremleitnandiks ülendamist.²⁴⁶ Põhjuseks oli, et teenistuspraktika tõttu

²⁴¹ Ohvitseride ettevalmistuse seadlus 3. septembril 1930. – RT 1930, 71, 492, 830–832.

²⁴² Ohvitseride teenistuskäigu seadlus 14. oktoobril 1931. – RT 1931, 85, 644, 1046–1047.

²⁴³ Väeliigi ohvitseride ettevalmistamise seadlus 23. oktoobril 1935. – RT 1935, 92, 761, 2125–2131.

²⁴⁴ Merejõudude Staabi ülema kiri kaitseministrile 29.01.1932. – ERA.527.1.248, lehed 206–207p.

²⁴⁵ **Williamson** 2006, lk 24.

²⁴⁶ Väeliigi ohvitseride ettevalmistamise seadluse muutmise seadlus 22. aprillil 1940. – RT 1940, 35, 295, leht 545.

kujunes ohvitseride väljaõpe väga pikaks: 4,5–7,2 aastat. See aga peletas eemale haritumad ja majanduslikult kindlustatumad noored.²⁴⁷ Sama seadlusega loodi Sõjakoolis aspirantide mereväeklass.²⁴⁸

Alates 1936. aastast hakati Sõjakoolis rakendama Eestis juba 1920. aastate algul populaarsust kogunud töökooli põhimõtet. Selle kohaselt tulnuks õpilaste võimeid arendada iseseisva loova tegevuse kaudu. Meetod nõudis ainete omavahelist seostamist, esikohale tõsteti näitlikustamine, iseseisev töö, teooria sidumine praktiliste tegevustega, õppekäikude ja ekskursioonide korraldamine. Sõjakoolis tähendas see, et loengud moodustasid vaid ainekäsitluse sissejuhatava osa, põhiosa ettevalmistusest korraldati aga praktilistel alustel.²⁴⁹

9. Mereväeohvitseride IV lend

1937. aastal oli mereväes (st laevastikus ja kaldaüksustes, aga mitte merekindlustes) puudu 5 ohvitseri. 1940. aastaks arvestati puudu olevat 10–12 ohvitseri.²⁵⁰ Oli viimane aeg taaskäivitada süsteemne mereväeohvitseride koolitamine. 1937. aasta suveks saadi järgmisel aastal avatava Sõjakooli mereväeohvitseride klassi jaoks kokku 14 nõuetele vastavat kandidaati, nii portupeeaspirante kui üleajateenijaid-allohvitsere. Kandidaatide arv võinuks olla suurem, et oleks kelle seast valida. Merevägi soovis kursuse suuruseks vähemalt 18 lipnikku. Seepärast taotles Merejõudude juhataja Sõjavägede ülemjuhatajalt mereväeohvitseride kursuse kandidaatide kohustusliku teenistuspraktika lühendamist ja 1937. aasta aastakäigu aspirantide katsetele lubamist, kuid nõusolekut ei saadud.²⁵¹

„Juhend portupei-aspirantide valikuks ja teenistuseks väeosades” nägi ette, et enne sissastumiskatseid tuleb portupeeaspirandid kolmeks kuuks teenistusest vabastada. Seda ei olnud aga võimalik rakendada. Kuna katsed pidid

²⁴⁷ **Seene** 2011, lk 77.

²⁴⁸ Väeliigi ohvitseride ettevalmistamise seadluse muutmise seadlus 22. aprillil 1940. – RT 1940, 35, 295, leht 542.

²⁴⁹ **Andresen, Lembit** 2007. Eesti rahvakooli ja pedagoogikaajalugu, IV. Iseseisvusaeg 1918–1940. Tallinn: Avita, lk 40–41; **Seene** 2011, lk 343.

²⁵⁰ Sõjavägede Staabi VI osakonna ülema ajutise kohusetäitja kiri Merejõudude Staabi ülemale 20. juulist 1937. – ERA.527.1.327, leht 18.

²⁵¹ Merejõudude juhataja kiri Sõjavägede ülemjuhatajale 18. juunist 1937 ja Sõjavägede Staabi VI osakonna ülema ajutise kohusetäitja vastus 20. juulist 1937. – ERA.527.1.327, lehed 15–19.

toimuma 1938. aasta augustis, tulnuks kandidaadid vabastada juba 1. mail. See aga oleks mereväe suviseid õppusi oluliselt takistanud, sest portupeeaspirandid täitsid allohvitseride ülesandeid. Lisaks peeti mereväes suvistel õppustel osalemist ka portupeeaspirantidele endile väga oluliseks. Seepärast töötati ohvitseriklassi sisseastujatele välja eraldi ettevalmistusprogramm. Ettevalmistused algasid 4. oktoobril 1937. aastal ja kestsid järgmise aasta 4. juunini. Oktoobri veetsid portupeeaspirandid merekindlustes, kus õppisid 150 tunni mahus rannakaitsesuurtükiväkke puutuvat. Novembris-detsembris läbiti Lahingukoolis „ained lahingukooli õppekavade ulatuses”. Seejärel tulid aspirandid tagasi mereväkke, kus korraldati 650 tunni mahus üle erinevad mereväelised ja ülidsõjalised teemad.²⁵²

Arved Lints meenutab, et ettevalmistustel osales 25–30 meest.²⁵³ (Katsete protokollides ei ole küll rohkem kui 17 nime.²⁵⁴) Seda, et merevägi ei tahtnud midagi juhuse hooleks jätta, tunnistavad korduvad katsed ettevalmistusprogrammi jooksul. Ükski võistluskatsetele jõudnu puudulike teadmiste tõttu läbi ei kukkunud.

Ohvitserikandidaatide teadmisi ja oskusi kontrolliti 1938. aasta juunis ja juulis kokku 21 valdkonnas. Vastu võeti 13 kandidaati, väljalangejaid oli kaks.²⁵⁵ Kaks sisseastujat olid nooremallohvitserid, ülejäänud portupeeaspirandid. Üks tuli piirivalvest, ülejäänud mereväest.²⁵⁶ Kõik vastuvõetud ülendati 1. septembril 1938. aastal lipnikeks.²⁵⁷

Uuel kursusel oli ka uus õppekava. Õigupoolest oli tegu esimese kompleksse õppekavaga mereväeohvitseride koolitamiseks. Erinevalt varasemast oli välja toodud ka tundide maht, sealhulgas eraldi loengud, klassi- ja kodutööd, praktilised harjutused ja meresõidupraktika. Väljaõppinud mereväeohvitser pidi tundma põhjalikult laevastiku ja merekindluste takti-

²⁵² Merejõudude staabi ülema kiri Sõjavägede Staabi ülemale 15. septembrist 1937. – ERA.527.1.327, lehed 22–24. Juhend mereväe portupeeaspirantide ja aspirantide-üleajateenijate ettevalmistamiseks Sõjakooli sisseastumiseks, kinnitatud Merejõudude juhataja poolt 24. jaanuaril 1938. – ERA.527.1.327, lehed 25–25p.

²⁵³ **Mälestusi Eesti Vabariigi Sõjakoolist** 1996, lk 71–72.

²⁵⁴ Mereväe ohvitserideklassi sisseastujate katsete tulemused. – ERA.527.1.327, leht 42; ERA.527.1.328, lehed 32–34.

²⁵⁵ Merejõudude staabi ülema kiri Sõjavägede staabi 6. osakonna ülemale 9. juunil 1938. – ERA.527.1.328, leht 36.

²⁵⁶ 1938. aastal ohvitseridekursuse mereväeklasi vastu võetute nimekiri. – ERA.527.1.328, leht 44.

²⁵⁷ Vabariigi presidendi käskkiri relvastatud jõududele nr 6 24. augustist 1938. – ERA.650.1.604, leht 82p.

kat ja tehnikat. Ta pidi suutma juhtida nii sõja- kui kaubalaeva, suurtükitald, torpedo- ja miiniasjandust ning meeskondade väljaõpet nii laeval kui merekindlustes. III lennuga võrreldes oli tundide koguarv veidi väiksem: 2655 (varem 2690). Vähenenud oli enamiku õppeainete maht. Kõige mahukamateks õppeaineteks olid endiselt suurtükiasjandus (255 tundi) ja mere-sõiduastronoomia (128 tundi). Neile järgnesid navigatsioon, mis sisaldas nüüd ka taktikalist navigatsiooni (123 tundi), inglise ja vene keel (kumbki 105 tundi) ning aurulaeva mehaanika (101 tundi). Mitmed varasemad õppeained olid omavahel ühendatud või nime muutnud, ainsana oli välja jäänud tervishoid ja esmaabi. Lisandus ka mitmeid uusi õppeaineid: vene keel, keheline kasvatus, jalaväe laskeasjandus, sõjaväepsühholoogia ja pedagoogika, üldtaktika, õhukaitse ja lennutaktika, Vabadussõja ja sõjakunsti ajalugu, naaberriikide sõjajõud ning gaasiasjandus. 340 tundi oli ette nähtud katseteks ja nendeks valmistumiseks.²⁵⁸ Õppekavas ette nähtud väljaõpe pidi nii teoreetiliselt kui praktiliselt teostuma töökoolina.

Kuigi näiteks jalaväeklassiga võrreldes oli mereväeklassis teooriaosa suurem (40% õppetundidest 23,6% vastu)²⁵⁹, kuulus õppeprogrammi mere-sõidupraktika nagu varemgi. 1939. aasta juulis ja augustis olid lipnikud kahe grupina praktilal Merelaevastiku Divisjonis, peamiselt miiniveeskajal Ristna ja Mereväe Ohvitseride Kogu jahil Eha. Selleks koostati eraldi eriõppekava.²⁶⁰ Seda peeti vajalikuks, kuna „merejõududel, kui kätteüksusel, on oma igasuvine tegevus- ja õppekava, mis koostatakse vastavalt olukorrale ja võimalustele aasta esimesel veerandil iga suve kohta eraldi ja mereväeklassi õppetöö merejõududes on sellega tihedalt seotud”.²⁶¹ Seega oli eriõppekava kompromiss mereväe võimaluste ja sõjakooli väljaõppevajaduste vahel.

Tähelepanu pöörati ka õppurite seltskondlikule kasvatusesele. Sellega tegelesid peamiselt klassi ülem B. Linneberg ja klassi hooldaja nooremleitnant Villem-Emil Marder. Nagu tänapäevalgi, toimus tantsukursus. Tantsupartneriteks olid Lenderi tütarlastekooli vilistlased. Noa ja kahvliga söömise oskust kontrolliti ühiste lõunasöökidega ajal. Lisaks sellele pidid lipnikud üks kord kuus ilmuma ohvitserikasiinosse „õhtusöögile kergete jookidega riigi kulul”

²⁵⁸ **Sõjakooli ohvitserideklassi õppekava** 1938. Mereväeklass 1938.–1940. a. Tallinn: Sõjakool. <<http://digar.nlib.ee/digar/show.action?id=43212&q=%C3%B5ppekava>> (24.04.2014). [**Sõjakooli ohvitserideklassi õppekava** 1938].

²⁵⁹ **Seene** 2011, lk 69–70.

²⁶⁰ Sõjakooli mereväeklassi eriõppekava suvistel õppustel laevastikus 1939. aastal. – ERA.527.1.349, lehed 7–12.

²⁶¹ Sõjakooli ohvitseride klasside mereväeklassi ajutise ülema kiri klasside ülemale 17.01.1939. – ERA.527.1.349, leht 3.

algul üksi, hiljem juba koos daamidega. Õhtusöögi juurde kuulusid kõned ja tants.²⁶²

Õppetöö kestis esmaspäevast laupäevani kell 08.00–15.50. Sinna vahele jäi 75-minutiline lõunapaus.²⁶³ Õpetatavad ained olid maaväe omadest üsna erinevad. A. Lints meenutab, et õpiti usinasti. Motiveeris teadmine, et lõpuhindest sõltub ametikoht ja tulevane palk (parimal 150, nõrgimal 90 krooni kuus).²⁶⁴ Kursusel polnud ühtegi väljalangejat. 1940. aasta 29. aprilli käskkirjaga ülendati kõik 13 õppurit nooremleitnandiks. Üheksa mehe auastmehanuseks arvestati 1. september 1938, neljal 1. september 1939. Kursuse pidulik lõpetamine, kus osalesid nii Merejõudude juhataja kui Sõjavägede ülemjuhataja, toimus 4. mail 1940. aastal.²⁶⁵

Järgmine mereväeohvitseride kursus kavatseti avada 1940. aasta sügisel. Kuna Merejõududest küllalt huvilisi ei leitud, värvati neile lisaks 16 aspiranti ja portupeeaspiranti teistest väeliikidest. Selleks, et nad mereväelastega samale tasemele viia, korraldati neile 1940. aasta 20. jaanuarist 10. maini 500-tunnine sissejuhatav kursus. Kursusel õpetati vene keelt, navigatsiooni, taktikalist navigatsiooni, signalisatsiooni, lootsiasjandust, inglise keelt, administratsiooni, keemiat, jalaväetaktikat, suurtüki- ja miinitraaliasjandust.²⁶⁶ Aprillis toimusid katsed.²⁶⁷ Mereväe oma portupeeaspirante hakati Sõjakooli sisseastumiseks ette valmistama 1939. aastal. 16. jaanuarist 25. märtsini koondati nad Mereväe Õppekompaniisse, kus 200 tunni mahus õpetati vene ja inglise keelt, kehalist kasvatust, meresuurtükiasjandust, miinitraaliasjandust, signalisatsiooni, navigatsiooni, taktikalist navigatsiooni, keemiat ja lootsiasjandust.²⁶⁸

Järgmine mereväeohvitseride kursus kavatseti avada 1942. aastal. Siis taheti vastu võtta 30 õppurit, kellest 20st oleks saanud kaadri- ja 10st reservohvitserid. Selleks, et sellele kursusele jaguks sisseastujaid, palus Merejõudude Staap Sõjavägede Staabi ülemat komplekteerida 1940. aasta aspirantide mereväekursus ainult gümnaasiumi lõpetanutega. Samuti paluti, et aspirandikandidaadid teeks oma noorteõppuse läbi maaväes, sest mereväes olid sel

²⁶² Mälestusi Eesti Vabariigi Sõjakoolist 1996, lk 74.

²⁶³ Sõjakooli ohvitseride klasside mereväeklassi töökava 1. septembrist 23. detsembrini 1938. – ERA.650.1.604, lehed 86, 123, 170, 213.

²⁶⁴ Mälestusi Eesti Vabariigi Sõjakoolist 1996, lk 74.

²⁶⁵ Uus lend mereväeohvitseride 1940. – Merendus, nr 3, lk 115–116.

²⁶⁶ Merejõudude juhataja kiri Sõjavägede Staabi ülemale 5. jaanuarist 1940. – ERA 527.1.349, lehed 86–87.

²⁶⁷ Merejõudude juhataja käskkiri nr 70 4. aprillist 1940. – ERA.495.6.308, leht 23p.

²⁶⁸ Merejõudude juhataja käskkiri nr 6 14. jaanuarist 1939. – ERA.527.1.362, leht 3.

ajal käimas madruste erialakursused ja aspirandikandidaatide jaoks ei jätkunud ruumi.²⁶⁹ Eesti ajalugu pöördus paraku selles suunas, et avamata jäid nii 1940. kui 1942. aasta kursused.

Sama keeruline kui riviohvitsereidega, oli 1930. aastate lõpus Merejõududes olukord ka tehnikaohvitsereidega. 1937. aasta septembris oli mereväes teenistuses seitse insener-mehaanikut, kellest kolm olid Vene insener-mehaaniku haridusega, kaks olid lõpetanud Mereväe Kadettide Kooli mehaanikajaoskonna, üks Tallinna Tehnikumi ja läbinud aspirantide kursuse ning veel üks lõpetanud kõrgema õppeasutuse välismaal ja sooritanud aspirantide kursuse eksternina. Täitmata oli kaks insener-mehaaniku ametikohta ja kolm olemasolevat insener-mehaanikut oli lähiajal erru minemas. Merejõududele tegi muret, et erafirmad ostsid parema palgaga mereväe tehnikaohvitsere üle.²⁷⁰

Sellises olukorras tegi Merejõudude juhataja Sõjavägede Staabile ettepaneku jätta aspirandikursuse lõpetanud üleajateenijateks ja suunata nad neljaks aastaks õppima Tallinna Tehnikainstituuti (alates 1938 Tallinna Tehnikaülikool, TTÜ). Õppetöö vaheajal oleks toimunud praktika mereväe laevadel.²⁷¹ Sõjavägede Staabi VI osakond selle projektiga ei nõustunud, sest pidas seda liiga kulukaks ja aeganõudvaks. Tehti ettepanek värvata insener-mehaanikuid TTÜ-s õppivate reservlipnike seast.²⁷² See ei olnud lahendus, sest üliõpilaste huvi mereväeohvitseri ameti vastu osutus leigeaks, aastatel 1937–1938 laekus üliõpilastelt mereväeohvitseri kohale kokku vaid viis avaldust.²⁷³

1940. aasta aprilliks oli olukord veelgi halvenenud. Ettenähtud üheksast insener-mehaaniku kohast oli täidetud ainult neli. Samal aastal tekkis lootus olukorra paranemiseks, sest sügissemestril kavatseti TTÜ-s avada mereväe

²⁶⁹ Merejõudude juhataja kiri Sõjavägede Staabi ülemale 19. märtsist 1940. Merejõudude juhataja kiri Sõjavägede Staabi ülemale 20. maist 1940. – ERA.527.1.329, lehed 20–20p, 22.

²⁷⁰ Merejõudude juhataja ettekanne Sõjavägede ülemjuhatajale 22. septembrist 1937. – ERA.527.1.329, lehed 45–46; **Sammaloo** 2006, lk 41–42.

²⁷¹ Merejõudude juhataja kiri Sõjavägede ülemjuhatajale 22. septembrist 1937. – ERA.527.1.329, lehed 45p–46.

²⁷² Sõjavägede Staabi VI osakonna ülema kohusetäitja kiri Merejõudude juhatajale 1. oktoobrist 1937. – ERA.527.1.329, leht 47.

²⁷³ Eero Laanpere, Kaspar Rebase, Jaan Sossi, Boris Saimre ja Arnold Adelberti avaldused. – ERA.527.1.329, lehed 49–54p.

erialagrupp²⁷⁴, kuhu soovis astuda üksteist reservohvitserist üliõpilast, kellest Merejõud valisid välja neli.²⁷⁵ Ka selle erialagrupi käivitamiseni ei jõutud.

Enamik merejõudude ohvitseridest vabastati 1940. aastal teenistusest. Eesti kaitseväe likvideerimist alustatigi Merejõududest. Balti laevastiku merejalaväelased hõivasid merekindlused juba 17. juunil 1940. Ametlik üleandmine punavägedele toimus septembri jooksul. Laevad anti üle Balti laevastikule või NKVD piirivalvevägedele. Esialgu jätkasid Nõukogude merejõududes teenistust 30 Eesti mereväeohvitseri, aga Saksamaa ja Nõukogude Liidu sõja alguseks olid neist teenistuses väga vähesed²⁷⁶ (kindlalt Verner Puurand ja Richard Johannes Kokk, tõenäoliselt ka Alfred Pontak²⁷⁷). Teenistusest vabastamine tuli mereväeohvitseridele isegi kasuks, sest nende saatus oli maaväekolleeegidega võrreldes leebem. 65st Eesti Vabariigis ohvitseri auastme saanud ja 1940. aastal veel elus olnud mereväeohvitserist pääses vähemalt 36 läände. Mereväeohvitseri jagus nii Punaarmeesse (22. laskurkorpusesse sattusid eelkõige merekindlustes ja kaldaasutustes teeninud mereväelased, kokku 34 ohvitseri²⁷⁸) kui Saksa armeesse, osa jõudis sõdida mõlemal poolel.

Teadaolevalt sõdis Eesti kaadrimereväeohvitseridest Teises maailmasõjas ainsa ohvitserina mereväes Leopold Loodus, kes osales Soome jätkusõjas suurtükilaeva Karjala komandörina ja teenis välja Soome *kapteniluutnantti* (vastab Eesti vanemleitnandile) auastme.²⁷⁹ Kõige tähelepanuväärsemat karjääri tegi III lennu lõpetaja Karl Pehme, kes tõusis Punaarmees korpuse operatiivosakonna ülemaks polkovniku auastmes.²⁸⁰ Sõjas langes Valentin Härm: 1944. aastal õhulahingus Aseri kohal. Alfred Pääbus hukkus põgenike-laeval. Rudolf Prückkel suri tööpataljonis. 16 hukati või suri vangistuses, 7 jõudis vangistusest elusana tagasi. Kõigi saatus ei ole teada.

²⁷⁴ Sammalsoo 2006, lk 42.

²⁷⁵ Tallinna Tehnikaülikooli riigikaitse õpetuse instituudi juhataja kiri Merejõudude juhatajale 19. maist 1940; Merejõudude juhataja kiri Tallinna Tehnikaülikooli riigikaitse õpetuse instituudi juhatajale 31. maist 1940. – ERA.527.1.329, lehed 55–56, 59.

²⁷⁶ **Sõja ja rahu vahel, II. Esimene punane aasta. Okupeeritud Eesti julgeolekupoliitiline olukord sõja alguseni.** 2010. MTÜ S-Keskus, lk 265–266.

²⁷⁷ Oll, Arto 2017. Kalev ja Lembit. Eesti allveelaevade lugu. Tallinn: Tallinna Raamatutrükikoja, lk 225, 227.

²⁷⁸ **Sõja ja rahu vahel, II. Esimene punane aasta. Okupeeritud Eesti julgeolekupoliitiline olukord sõja alguseni.** 2010. MTÜ S-Keskus, lk 267.

²⁷⁹ Relvik, Heino 2003. Mereväe soomepoisid. Tallinn, lk 91, 92, 97, 98, 113.

²⁸⁰ Kokk 2002, lk 40.

10. Kokkuvõte

Kuigi Vene impeeriumis sai mereväehvitseri väljaõppe hulk eestlasi, ei olnud Merejõudude ohvitserkonna tase Vabadussõja ajal kiita. Korralliku väljaõppega kaadriohvitseri oli vähe, enamiku ohvitserkonnast moodustasid maailmasõja ajal kiirkorras sõjaväelise väljaõppe saanud tsiviilmeremehed. Suureks hoobiks Merejõududele oli saksa ja vene rahvusest ohvitseride liitumine Loodearmee 1919. aastal. Seepärast üritati juba Vabadussõja ajal käivitada Eesti oma mereväehvitseride väljaõpet. Esimene katse Sõjalaevastiku Eriteadlaste Kooli näol 1919. aastal ebaõnnestus. Mereväehvitseride väljaõpet alustati 1919. aasta lõpus Vabariigi Sõjakooli mereväeklassis.

Vabadussõja lõppedes läks Sõjakool üle rahuaja programmile. Septembris 1920 loodi iseseisva õppeasutusena Merejõudude juhatajale alluv Mereväe Kadettide Kool, kus lisaks riviohvitseridele õpetati ka mehaanikaohvitseri. Selle kooli lõpetas 1921. aastal esimene rivi- ja 1923. aastal ainsaks jäänud mehaanikaohvitseri lend. Teine riviohvitseri lend alustas 1921. aastal õpinguid Mereväe Kadettide Koolis, aga lõpetas 1924. aastal juba Sõjaväe Ühendatud Õppeasutuste Sõjakooli mereväe kadettide klassi. Aastatel 1925–1928 õppis SÜÕA-s kolmas mereväehvitseri lend.

Aastatel 1929–1937 SÜÕA-s mereväe kaadriohvitseri ei koolitatud. Merejõud üritasid ohvitseripuudust kompenseerida mitmel erineval moel: kaks ohvitseri koolitati mereväes välja oma jõududega, kaks õppisid Soomes. Mõned kõrgharidusega mehaanikud sooritasid ohvitserieksamid eksternina. Sellised lahendused ei saanud olla pikas perspektiivis kestlikud. Aastatel 1938–1940 toimus SÜÕA-s neljas ja viimane riviohvitseri kursus.

Mereväehvitseride väljaõpe tegi selle aja jooksul läbi pika arengu. Alustati sõjaaja kiirkursusega, kus polnud algul õiget õppekavagi, kuid veel enne kursuse lõppemist mindi üle rahuaja programmile. Järgnenud aastatel oli areng stabiilne ja kohaneti väikeriigi rahuaja tingimustega. Mereväe Kadettide Kooli loomine ja ühendamine SÜÕA-ga oli osa sellest protsessist. Areng katkes 1928. aastal, kui süsteemne mereväehvitseride väljaõpe peatus pea-aegu kümneks aastaks. Samal ajal toimusid ohvitseride väljaõppes suured ümberkorraldused ja 1938. aastal alanud viimane mereväehvitseri kursus toimus juba hoopis uutal alustel. 1940. aastal kavatseti süsteemi veelgi muuta. Uus väljaõppesüsteem ei jõudnud siiski välja kujuneda. Mehaanikute väljaõpet ei jõutudki taasalustada.

Enne arengu peatumist jõuti kujundada Eesti oma mereväe ohvitserkond. Selle krooni moodustasid nn Pitka pojad: Vabadussõjas osalenud ja (suuremalt jaolt) admiral Pitka välja valitud esimese lennu lõpetanud. 1940. aastaks

oli 18 esimese mereväe ohvitseride lennu lõpetanust teenistuses veel 13, kõik kaptenmajori auastmes. Kaks oli teenistusest lahkunud ja kolm surnud. 1939. aastal tõusid esimese lennu lõpetanud kaptenmajorid J. Santpank Merejõudude juhatajaks ja B. Linneberg Merejõudude Staabi ülemaks. (Nende karjääri kiirendas vahejuhtum Poola allveelaevaga Orzel, mille tõttu senine Merejõudude juhataja mereväekapten V. Mere ja staabiülem mereväekapten R. Linnuste ametist vabastati.) Alfred Pontak oli Merelaevastiku Divisjoni, F. Schmiedehelm Allveelaevade Divisjoni ülem. I lennu mehed olid mitme laeva komandörid ning teenisid olulistel ametikohtadel Sõjavägede Staabis, Merejõudude Staabis ja Mereväe Baasis. Võib väita, et 1939. aastaks oli mereväes toimunud põlvkonn vahetus ja võim läinud Eesti Vabariigis koolitatud ohvitseride kätte, kelle koorekihi moodustas esimene lend.

Maaväes oli samal ajal juhtpositsioon endiselt Vene sõjakoolides harriduse saanud ohvitseride käes. Tõenäoliselt oli erinevuse peapõhjuseks suur ohvitseripõud mereväes pärast sõda – noortel meestel oli vabu kohti, kuhu tõusta. Vabadussõja-aegse mereväe ehitasid üles tsiviillaevandusest tulnud andekad diletandid eesotsas J. Pitkaga. Ühel hetkel pidid professionaalid neilt teatepulga üle võtma. 1939. aasta merevägi oli hoopis midagi muud kui 1920. aasta merevägi. Uued laevad nõudsid uut taktikat ja uusi inimesi.

Kirjandus

Arhiiviallikad

Riigiarhiiv (ERA, fondi number)

- 14 – Siseministeerium
- 31 – Ajutine valitsus
- 495 – Sõjavägede Staap
- 527 – Merejõudude Staap
- 639 – Peipsi Laevastiku Divisjon
- 642 – Merekindluste Staap
- 646 – Sõjakool
- 649 – Mereväe Kadettide Kool
- 650 – Sõjaväe Ühendatud Õppeasutused
- 1666 – Suurtükilaev Lembit
- 1856 – Kindralstaabi Kursused
- 2315 – Sõjaministeeriumi kantslei

Eesti Meremuuseumi dokumendikogu (MM)

Internetiallikad

Eesti ohvitserid 1918–1940. 2012. Eesti Sõjamuuseum.

<<http://prosopos.esm.ee/index.aspx?type=1>> (03.05.2014).

Sõjakooli ohvitserideklassi õppekava 1938. Mereväeklass 1938.–1940. a. 1938. Tallinn: Sõjakool.

<<http://digar.nlib.ee/digar/show.action?id=43212&q=%C3%B5ppekava>> (24.04.2014).

Sõjainistri päevakäsud 1920. <<http://digar.ee/arhiiv/et/raamatud/51184>>.

Perioodika

Merendus 1933–1940

Riigi Teataja 1920–1940

Sõdur 1919–1940

Andresen, Lembit 2007. Eesti rahvakooli ja pedagoogika ajalugu, IV. Iseseisvusaeg 1918–1940. Tallinn: Avita.

Die Deutsche Marine. Historisches Selbstverständnis und Standortsbestimmung 1983. Hrsg. von dem Deutschen Marine Institut und der Deutschen Marine-Akademie. Herford & Bonn: E. S. Mittler & Sohn.

Eesti Mereakadeemia 95. 150 aastat Eesti mereharidust 2014. Toim. Kullo, Märt. Tallinn: Vaba Maa.

Eesti ohvitserid ja sõjandustegelased, III 2003. Tallinn: Sentinel.

Eesti Vabadussõda 1918–1920 (2. osa). 1997. Koostanud Traksmaa, August. Toim. Laidre, Sirje; Ots, Heido. Tallinn: Mats.

Eesti Vabariigi Sõjaväe Tehnikakool 1920–1923/1936–1940. Uurimusi, mälestusi ja dokumente 2006. Koostaja ja toimetaja Seene, Andres. KVÜÖA toimetised, nr 6. Tartu: TÜ Kirjastus.

E. M. [Miido, Evstafii] 1925. Meriväe õppelaevast. – Sõdur, nr 17, lk 409.

Jürjo, Merike; Õun, Mati 2007. Olla väärikas juht, kui isamaa vajab. Eesti reserv-ohvitserid 1900–2007. Tallinn: Eesti Entsüklopeediakirjastus.

Kilde mereväekadettide III lennu päevikust 1933. – Merendus, nr 6, lk 190–191.

Kivinuk, Aleks 2005. Eesti sõjalised autasud ja rinnamärgid 1918–1940. Tallinn: A. Kivinuk.

Kokk, Ragnar 2002. Eesti mereväeohvitseride III lend, 1928. – Eesti Meremuuseumi toimetised, nr 3. Tallinn: Teaduste Akadeemia Kirjastus, lk 37–57.

Kokk, Ragnar 2006a. Eesti Merejõudude allveelaevad ja allveelaevnikud. Tartu: KVÜÖA, Elmatar.

Kokk, Ragnar 2006b. Mereväeohvitser Eduard Saar (1905–2011). – Eesti Meremuuseumi toimetised, nr 6. Tallinn: Teaduste Akadeemia Kirjastus, lk 56–62.

Konso, Kalev 2011. Eesti Mereväe sümbolika kataloog 1993–2011. Tartu: KVÜÖA.

Kröönström, Mati 2010. Kaptenite ja leitnantide sõda. Eesti sõjaväe juhtkoosseis Vabadussõjas 1918–1920. Tallinn: Tänapäev.

- Laanetu, Liivo** 2014. Mereasjanduslik ajakiri „Merendus“ 1933–1940. Proseminaritöö. Tartu: Tartu Ülikool.
- Lagus, Georg** 1924a. Wabariigi sõjalaevastik 1923 a. navigatsiooni ajal. – Sõdur, nr 4, lk 2–3.
- Lgs [Lagus, Georg]** 1924b. Meie ohvitseride erihariduslised kursused. – Sõdur, nr 44/45, lk 20.
- Lauri, Lembit** 1990. Kirjutamata memuaare. Katkendeid kaasaegsete elukroonikast helilindil. Tallinn: Perioodika.
- Liene, Timo** 2000. Hands on the Hilt. A Brief History of Finnish Officer Training. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy.
- Lnb. I. [Linneberg, Kurt]** 1924. Lehekülg Meriwäe Kadettide Kooli ajaloost. – Sõdur, nr 31, lk 7–11.
- Mereleksikon** 1996. Luhaveer, Olev (juhtivtoim.). Tallinn: Eesti Entsüklopeedia-kirjastus.
- Miido, Eustaatus** 2007. Elu. Audru.
- Miido, Evstafi** 1933. Öppelaev „Viljandi“. – Merendus, nr 3, lk 72–75.
- Mereväe kadettide kooli I lend 15 aastat ohvitseridena** 1936. – Merendus, nr 6, lk 212–214.
- Mälestusi Eesti Vabariigi Sõjakoolist** 1996. Koostanud Talts, Valdur. Tallinn: Eesti Riigikaitse Akadeemia.
- Naber, Reet** 2004. Eesti Merejõudude juhatajad 1918–1940. Tartu: KVÜÕA, Elmatar.
- Naber, Reet** 2012. Johan Pitka. Ausa tahtega isamaa heaks! Tallinn: TEA.
- Oll, Arto** 2012a. Eesti sõjalaevastiku olukord ja võimalikud relvahanked Suurbritanniast aastail 1920–1921. – Eesti sõjaajaloo aastaraamat, nr 2 (8), lk 205–234.
- Oll, Arto** 2012b. Eesti laevastiku areng Johannes Hermi merejõudude juhatajaks olemise perioodil 1919–1925. – Läänemeri Vabadussõjast Teise maailmasõjani. Ajalookonverents 8. septembril 2012 Tallinnas. Tallinn: Eesti Ajaloomuuseum ja Eesti Akadeemilise Sõjaajaloo Selts, lk 12–28.
- Oll, Arto** 2012c. Mereväe Kadettide Kooli rivijaoskonna esimene lenda ning nende õppesõit Läti ja Poola sadamatesse. – Eesti Meremuuseumi toimetised, nr 6, lk 116–135.
- Oll, Arto** 2017. Kalev ja Lembit. Eesti allveelaevade lugu. Tallinn: Tallinna Raamatutrükikoda.
- Pajur, Ago** 1999. Eesti riigikaitsepoliitika aastail 1918–1934. Tartu: Kirjastus Eesti Ajalooarhiiv.
- Pajur, Ago** 2002. Kuidas saada kindraliks: ohvitseride auastmed ja nendes kõrgendamise kord aastatel 1917–1940. – Tuna, nr 2, lk 44–58.
- Pihlau, Jaak** 2007. Auraamat Eesti Vabariigi kaadriohvitseridele. Tallinn: Umara.
- Pitka, Johan** 1933. Eesti meremehed kauba- ja sõjalaevastikus. – Merendus, nr 1, lk 3–4.
- Reek, Nikolai** 1926. Meie kaitseväge juhtiva koosseisu – ohvitseride – kasvatuse ja väljaõppe alalt. – Sõdur, nr 26/27, lk 548–556; nr 28, lk 580–585; nr 29, lk 606–611; nr 30/31, lk 630–637.

- Relvik, Heino** 2003. Mereväe soomepoisid. Tallinn: Soome Mereväes Teeninud Eestlaste Gild.
- Sammaloo, Peedu** 1997a. Eestlased – mereväehvitserid – aadlikud. – Meremees, nr 8/9, lk 14.
- Sammaloo, Peedu** 1997b. Eestlased – mereväehvitserid – aadlikud. – Meremees, nr 10/11, lk 10.
- Sammaloo, Peedu** 1999. Sõjalaevastiku Eriteadlaste Kool. 80 aastat mereväehvitseride ettevalmistamisest Eestis. – Meremees, nr 7/8, lk 14.
- Sammaloo, Peedu** 2001a. Pitka-poisid. – Meremees, nr 4, lk 28–29.
- Sammaloo, Peedu** 2001b. Eestlastest ohvitserid Vene allveelaevastikus aastail 1914–1918. – Allveelaev ajaloomälestisena. Eesti Meremuuseumi toimetised, nr 2. Sammet, Jaak (toim.). Tallinn: Teaduste Akadeemia Kirjastus, lk 43–57.
- Sammaloo, Peedu** 2003a. Õppelaev „Wiljandi”. – Meremees, nr 2, lk 28–29.
- Sammaloo, Peedu** 2003b. Õppelaev „Wiljandi” – Meremees, nr 3, lk 28–31.
- Sammaloo, Peedu** 2006. Eesti mereväe insenermehaanikud aastail 1918–1940. – Eesti Meremuuseumi toimetised, nr 6. Tallinn: Teaduste Akadeemia Kirjastus, lk 32–45.
- J. S. [Santpank, Johannes]** 1933. Mälestusi mereväekadettide I lennust. – Merendus, nr 6, lk 188–189.
- Seene, Andres** 2010. Vabariigi Sõjakooli asutamine ja selle esimese lennu lõpetajad. – Juhid ja juhtimine Eesti Vabadussõjas 1918–1920. Tartu: KVÜÕA, lk 61–106.
- Seene, Andres** 2011. Eesti sõjaväe ohvitseride ettevalmistamise süsteemi kujunemine ja areng 1919–1940. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus.
- Seene, Andres** 2013. Eesti sõjaväe ohvitseride ettevalmistamise süsteemi kujunemine ja areng 1919–1940. – KVÜÕA toimetised, nr 17. Tartu: Eesti Ülikoolide Kirjastus, lk 7–80.
- Sõja ja rahu vahel, II. Esimene punane aasta. Okupeeritud Eesti julgeolekupoliitiline olukord sõja alguseni** 2010. Tallinn: MTÜ S-Keskus.
- Tõrvand, Juhan** 1928. Jooni vabariigi kaitsejõudude arenemisest pärast Vabadussõda. – Sõdur, nr 6/7/8, lk 189–191.
- Urb, Taavi** 2007. Merejõudude allohvitserid 1920–1939. Bakalaureusetöö. Tartu: Tartu Ülikool.
- Urb, Taavi** 2014. Eesti Merejõudude ohvitseride väljaõpe aastatel 1919–1940. Magistritöö, Tartu Ülikooli Ajaloo ja arheoloogia instituut. Tartu: Tartu Ülikool.
- Urb, Taavi** 2017. Eesti Merejõudude allohvitserid 1920–1939. – Sõjateadlane, nr 5, Tartu: Eesti Ülikoolide Kirjastus, lk 196–222.
- Uus lend mereväehvitseri** 1940. – Merendus, nr 3, lk 115–116.

Lisad

Lisa 1. Mereväeohvitseride kursused

